

FÜGGETLEN SZEMLE

II. évfolyam.

Szerkeszti: DÉNES BÉLA.

1934. március

Habán Mihály két verse

Németh Andor: A magyar regényről

Tamás Sári: Öregség (Novella)

Ortutay Gyula: Vers

Görög Imre: Szerves közgazdaság

Goda Gábor: A rendes ember (Regényfolyt.)

Totis Béla: A szatir

Radnóti Miklós: Két vers

Szirtes Andor: A magyar progresszió útja (I.)

Fülöp Ernő: Disputa Thomas Markkal

*

Arion, Erdódi József, Somogyi László, Thomas Mark,
Vajda Henrik könyvkritikái

*

Dénes Béla: Színház

Justus György: Zene

Erdélyi György: Film

Ara: 30 fillér.

II. évfolyam 2. (12.) szám.

Felelős szerkesztő és kiadó:

DÉNES BÉLA.

Fogadóóra: szombaton 5—6 órakor.

Előfizetési ára: 3 pengő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

V., Balaton u. 2.

Tel.: 10-3-80. — Postatak. sz.: 51202.

Számonként 30 fillér.

Megjelenik 10-szer évente.

A címlapot tervezte: Dallos Hanna.

A FÜGGETLEN SZEMLE a „harmincasok“ orgánuma. Foglalkozik irodalommal, társadalomkritikával, közgazdasággal és minden olyan kérdéssel, amely égető és problematikus, de a napikérdések fölé emelkedik. Szemle rovatával viszont a legmaibb mába kapcsolódik bele, mikor élénken figyeli és kommentálja az irodalmi, színházi, zenei, képzőművészeti, film sat. eseményeit.

A FÜGGETLEN SZEMLE következő száma megjelenik április 12-én.

Vidéki terjesztő: Central, országos hírlap- és könyvterjesztő váll., Vilmos cs.út 34

Csehszlovákiai terjesztő: Novitas, Bratislava, Dlhá u. 15. Megbizottunk: Weisz Zoltán, Mukacevo, Duchnovicova 14.

Budapest Székesfőváros Gyógyfürdői és Gyógyforrásai

SZENT GELLÉRT GYÓGYFÜRDŐ ÉS SZALLÓ

Budapest, I., Szent Gellért-tér 1.

47°-os, rádióaktív hőforrások. Társas termál és termálkád-fürdők. Iszapkezelés „Szent Gellért” kolopi rádiúmos gyógyiszappal. Hőlegkezelés. Elektrotérápia. Gépgyógyászat. Inhalatórium és pneumaiikus kamra. Fényterápia. Szénsavas fürdők. Nőgyógyászati osztály: termál, sós, lap, vasas és kénes ülőfürdőkkel. Terápiás és diagnosztikus röntgen kémiai és bakteriológiai laboratórium.

EISÓRANGÚ GYÓGYSZALLÓ, a fürdővel közvetlen kapcsolatban. 240 legmodernebb kényelemmel berendezett szoba és lakosztály. Diétás konyha. Gyógyvendégeknek a szobárákból jelentékeny engedmény. Kívánságra pensió-rendszer.

IVÓKURÁK az Erzsébet-híd budai hídfőjénél fakadó hévvízforrások vizével
HUNGÁRIA-FORRÁS: kéntartalmú, rádióaktív meszes hévvíz.
ATTILA KENES FORRÁS: erősen kénes rádióaktív meszes hévvíz.

HARMATVÍZ: a Hungária Gyógyforrás szénsavval telített víze. — Kapható mindenütt.

SZÉCHENYI GYÓGYFÜRDŐ

Budapest—Városliget

970 m. mélységből feltörő 74 C°-os hőforrás. Társas- és kád-fürdők. Iszapkezelés. Szénsavas fürdők. Hőlegkezelés. Géngyógyászat. Gyönyörű berendezésű négyóqafürdő, külön férfi és női osztállyal. Nagyméretű ivócsarnokában ivókúrák gyomor- és bélbetegeknek, hörg- és garathurutok ellen.

RUDAS GYÓGYFÜRDŐ

az Erzsébet-híd budai hídfőjénél

43—47 C°-os, erősen rádióaktív gyógyforrások. Gőzfürdője 7 különböző hőfokú medencével a legtökéletesebb fürdést nyújtja. Ivókúrák. Fedett úszócsarnok, nyári tetőnapozóval.

JUVENTUS RADIUMOS FORRÁS: Rádiumemanációt és rádiumsókat tartalmazó erősen rádióaktív meszes hév-víz.

A MAGYAR REGÉNYRŐL

Irta: NÉMET ANDOR.

Mindenekelőtt parentáljuk el a novellát. Ez a nemes műfaj, amely dinamikus lehetőségeiben a drámával és az epigrammával vetélkedik s technikai problémáiban hozzájuk áll közel, ez a műfaj, amely szószátyárságra való alkalmatlanságával valósággal próbaköve a tehetségnek, nem természetes halállal múlt ki irodalmunkból, mint teszem az eposz, vagy a tanköltemény, hanem megölték a kiadók. A novellát egy elhamarkodott összeesküvés irtotta ki, egy meg gondolatlanul apodiktikus kijelentés, amit tíz-tizenöt esztendővel ezelőtt egy kedvezőtlen példányszámstatisztika feletti bosszúságában szalajthatott ki valamelyik kiadónk a száján s amit a többi azóta kontrollálatlan utánaszajkóz. Még ha világlajlességről volna szó, érteném (bár akkor sem nyugodnék bele), ámde *Lawrence*, *Hemingway*, *Morand*, *Huxley* — hogy néhány nagyon emlegetett nevet említsek — éppen novelláknak köszönhetik népszerűségüket. A műfaj virul, a műfaj eleven — csak a magyar kiadó veti meg. Az író szegényt, ezer s egy körülmény húzná a novellához, a tradíció (*Mikszáth*, *Gárdonyi*, *Tómorkény*) s még prancsolóbban a saját természetét, az az összeráncolt szemöldökű tekintet, amit a világra vet s az a közömbösséget mimelő, lát-szatra lomha, de valóban tempós, célirányos, kerülgetve-célbataláló s végén csattanó előadásmód, amit a parasztságból vagy a kúriáról hozott magával Szépprózánk eredete pipafüstbe vész. Magja (gondoljunk *Krudyra*) a bólogatva-helybenhagyó morfondórozás, a hívó lágyítja, ellágyulással béleli körül az anekdota éles sarkát. Latin, vagy akár germán szemmel nézve, a hagyományos magyar előadásmód kissé kifulladt, asztmatikus; ellensége úgy az önmagáért való szépségnek, a kifejezés kiskikált csillogásának, a retorikának, mint a következetesen kifejtett, terjengős filozofálásnak. Akárhogy forgatom: novellisztikus. S az marad, mikor a viszonyok kényszere folytán regényre szélesedik, mint *Móricz*-nál vagy *Tamásinál*. Az ember lépten-nyomon érzi, hogy az epikus gúnya lötyög rajtuk, hogy novellamondás a természetük.

De hát nézzünk már egyszer utána: lehetséges egyáltalán magyar regényt írni? Mi legyen abban? A novellistának aránylag jó dolga van: azt mondja el, ami különöset látott s nem kell megtárgatni történetét a

világ értelmezésével és egy-szempon t alá foglálásával. Minden novellagyűjteménynek címe lehetne: Így is történnék. Vegyük a regény két hagyományos sémáját: a nemzedék- és a fejlődésregényt. Az elsőre a Buddenbroks és a Forsyte-Saga a külföldi példakép.

Mind a két regényben végivonul valami csüggeteg entropia, a *Mann*-ban minden következő nemzedék vérszegényebb az előbinél, a nagyvatók még úgyszólván agyon kell verni, a fia már egy foghúzásba belehal, a muzikális unoka pedig csak tengleng a világban; de az ember szerencsére egy rántással letépheti a regény szerkezetéről ezt a pretenciózusan ráaggatott, hazug és szentimentális fin de siecle plüsslozofíát. Ó, de mennyire nem fogvatkozott meg a polgári kultúra késői nemzedékében a vitalitás, a brutalitás életakarát! S hova csendül ki a Forsyteék története! Tapintatosabban, óvatosabban, ugyanide. Az öregek kemények és finomak voltak, igazi úriemberek — az új nemzedék kapkodó és bizonytalan. Az emlékezés ellenőrizhetetlen mnemotechnikája épít regényt ezekben a koncepciókban, az írónak s vele együtt valamennyiünknek az a magát bolonddátartó tévhite, hogy ami alakul, fenyegetetebb, mint a múlt, amely még roncsaiban is szilárdan állja a helyét. De a valóságnak bensőséges tiszteletét nem volna szabad értéktelletté hamisítani; az írónak a fejlődéssel szemben tanusított türelmetlenségét a műszenvedi meg, konkrét téziseiben elavul. Ennek ellenére, érzelmi hatásuk, emlékeztünk csalfasága folytán pillanatnyilag megvesztegetőbb, mint a jelennel másért elégedetlen, de a jövőről konkrét képet nyújtani nem tudó, sivár, elvont általánosítással és tézisekkel operáló „szociális” regény.

Az inspirációnak, amelyből ilyen regények fakadnak, első határa az emlékeztéstől megszerpített „régí jó békevilág” idillikus ábrázolása (*Csathó* regényei), felső határa — magyar viszonylatban: *Tormay Cecil* (Régi ház), *Bezzássy Judit* (Terebélyes nagy fa), *Hatvány Lajos* (Zsiga a családban). Bár a két újabb említett regény már a multért sem vállal garanciát; mindkét szerző a mai thaumaturg kiábrándultságával kelti életre a nem-olyan-régen-multat s annak, a modern röntgenábrázolás világosságánál dermesztően közömbös viszonyla-

taít. Ez a sivár „új tárgyilagosság“ fedi fel a legnyilvánvalóbban a realista krónikás-regény művészi hiábavalóságát. Ez a két író — az egyik javíthatatlan naturalista, a másik javíthatatlan szkeptikus — álmokképekre alkalmazza a modern pszichológiát — holott a mult és az álom, mint *Klages* híres művében kimutatta, ugyanaz a misztikus valóság s egyikükre sem érvényesek az empiriak törvényei. *Mammi* és *Galsworthyt*, ezt a két teremtő művészt, géniuszuk övta meg az eltévelyedéstől, ha nem is oldották meg olyan töretlenül a feladatukat, mint a mult első nagy epikusai. Persze, hogy ők is pszichologizálnak, de az temperált, meshanggá enyhült kandalló pszichológia s olyan szemérmes ujjakkal érintik, ahol érintik, a szociális hátteret, mintha attól félnének, hogy az álom megsavanyodik, ha valaki lehántán róla ezt az izoláló réteget, amivel az intonált stílus futtatta ösztönösen végig a történesnek felületét. A multról érdemesen csak álmodni lehet: nem kell okvetlenül, hogy az álom szép, vagy tanulságos legyen s minél messzebb álmodjunk vissza magunkat, annál kevésbé érdekel az álom célja és mértje. *Gulácsy Irén* Fekete völgyében jelenünk iránti vak közönnyel intrikálnak, dözsölnek, szeretkeznek és dőlnek sírjukba a figurák; hivatalanl toppantak érdeklődési körünkbe, az írónő mágius erejéből élnek, nem a mi erőnket fogyasztják, magasabb minőségű laterna magika alakok ezek s kihúnyanak, mikor az olvasó a könyv végére ér. Az író akaratanak, egy „acte gratuit“nek köszönik létezésüket, lehetnek anyagok, ördögök vagy hermafroditák, a messzemultra nem hat ki erkölcsi ítéletünk. Amde minél jobban közeledik az író jelenünk felé, annál érzékenyebbé válunk tárgya iránt, mert nem eredet nélkül lógunk az időben s a köldökzsinór, melynek útját száz előző év eseményein túl nehezen tudnók csak követni, az előttünk járt három-négy nemzedék sorsával még veleremeg. Ez a közelmult, száz évré visszamenőleg, még annyira jelen, jelenünkkel intézményesen még annyira összeforr, helyzetünkben és szemléletünkben annyira determinál, hogy irányában való állásfoglalásunk csak kritikai lehet. Csak-hogy az a kritika, amilyen tanulságos, amíg a felismerést szolgálja, olyan művészietlen, meddő „nörglerei“ ahol kritikaként a regénybe oldódik, még akkor is, ha az ábrázolás olyan hangtalanul lapul meg, mint úgynevezett művészi objektivitás. S miért menekül a világgal való elégedetlenség a múltba, mikor a jelenben annyi tennivaló akad?

Tennivalója, mondom s ezzel jeleztem a

mai szociális regényhez való viszonyomat is. Durván kimondva: nem hiszek a sötétlenítés etikai magasrendűségében, arról nem is szólva, hogy e vígasztalan látószög a művészi alkotást végtelenül megnyomorítja. Az igazság ugyanis az, hogy a közösség életérdekét tekintve a legelszomorítóbb tény is jelentéktelen, amennyiben izeált s hogy az-e, vagy sem, azt csak a statisztika döntheti el. A művész viszont kizárólag izolált tényeket szuggerálhat s minél jobban halmozza őket, annál jobban távolodik igazi területéről s közeledik a statisztika, illetőleg, mivel invencióit mégis csak az „újabból szopja“, a politikai agitáció szólamai felé s szufálval pótolja az ábrázolást. De tegyük fel, hogy az igazságnál marad s azt állítja élénk, amit valóban látott. Nos hát, lehet-e valódi, tudományos értelemben vett „realitás“ a tökéletesen következetes, önmagához hű, az élmény köntösében jelentkező művészi látomás? Minél művészebb, annál erősebben fikció. *Kodolányi* mellett: a szorongató hektikás, egyszobakonyhás élettragédiái épp annyira víziók, a falakat áttörő teljes realitás értelmében, mint a tündérmesék. Lesznek, félek, hogy lesznek, akik cinikusnak fogják találni a nyomorúság realizmusától való idegenkedésemet. Hogyan? — hallom felháborodott tiltakozásukat. Ezek az írók szavahihetőek és jóhiszeműek. Még csak azzal sem lehet vadalni őket, hogy agitációs céllal ábrázolják az áporodott nyomort, a baromi állapotokat. Szavuk segélykiáltás, hiszen amiről beszámolnak, az a saját életük, nem a személytelen megfigyelő eltökélt objektivitása. Szent igaz. De ami miatt ökolbe szorul a kezem, mialatt a könyvüket olvasom, ami szégyenpírt kerget az arcomba, ami elkeserít, az nem a tárgyi, hanem a személyi szolidaritás — afőlött való kétségbeesésem, hogy a *magyar írónak ezt kell látnia és élnie!* Mert máskülönben kit ráz fel és mire készlet, mire bátorít fel ez az epika? Ne hivatkozatok nekem *Zolára*, aki egy aránylagosn szilárd társadalmi renden belül, a szólásszabadság háborítatlan birtokában (amennyiben a *Dreyfus* ügybeni *publicisztikai* szereplésétől eltekintünk, leplezte le — et encore! mert ez a helyes szó! — visszamenőleg a második császárság üzelmeit. Sok mindenről beszélhetnek, amit inkább mellőzők, mert félreértendő: irodalmi divatok ellenállhatatlan kényszeréről (arról, amit *Brunetiere* a formák és stílusok önálló élettörvényének nevezett), *Zoláról*, mint a kínos témák romantikusáról s a metier heroizmusáról, mely az írásaiért való világi helytállásba kényszerítette — úgy érzem, mindez nem is tartozik

különösképpen ide. Ami végzetes, ami szomorú, csak az, hogy nálunk nem az író választja ki szemléletének és temperamentumának megfelelő témát a világ dolgai közül, hanem a téma rékényszeríti magát, a mellére nehezedik, fojtogatja s nem hagyja szőhöz jutni, a saját szavához jutni. S hogy ez a téma változatlanul ugyanaz: a saját nyomorúsága, amiben fuldokol. Szörnyű, hogy írók, akik *Shakespeare*-rel, *Pascal*-al, vagy *Montaigne*-vel volnának hivatva társalogni, beteg parasztok köhintéseit és állásnélküli magántisztviselők tépelődéseit „örökítik meg”, nem magasabb művészi parancsra, csak mert ez az „életélményük”, ez a „világ”, amely szellemük elé tárulkozik! Vegyük ehhez, hogy ezek az írók osztályhelyzetüket illetően — kispolgárok s a hely, ahonnan a világra letekintenek, egy albérleti szobának a világitóudvarra nyíló ablaka...

Még jó, ha szántszándékkal behúnnyják a szemüket és látomással dagasztják gyötört magánukat, mint tesztem *Remenjék Zsigmond*, akinek Bolhacirkuszában egy egységesen fiktív világ lidérenyomásával áll össze a képmutató nyomor farsangja.

A krónikás regényhez visszatérve: a fiatal és szentimentális *Mann* még átadhatta magát a keményebb erkölcsű közelmúlt kegyeletes kultuszának s annak a nemes konzervativizmusnak, amelyet fejlődése során perse megtagadott. A magyar merengés *fiádcitája* nem ilyen melódikus. A háborúutáni nemzedékek közelmulthoz való viszonya határozottan ellenséges, visszautasító, kritikus. A nagyapák és apák életét nem érzékelheti idillnek s még kevésbé tartja heroikusnak.

S mit ábrázol a magyar *Entwicklungsroman*, milyenek a Wilhelm Meister, a Grüne Heinrich, az *Eduction Sentimentale* magyar hajtásai? Ezt a regénytipust ma többen művelik, mint a nyomtatott könyvek olvasói sejtjenék; a művek nem igen kerülnek napvilágra. Hűsük a valósággal való első találkozásuk felismeri a fennálló társadalmi rend abszurditását és e felismerés szabja meg további lépését. Előny helyett politikai retorika, valóságábrázolás helyett „világtörténelmi távlatok”. Mindennek a művészethez alig van köze. Az élethez, amely ránknehezedik, sajnos annál több köze van. Probléma: szabad és lehet-e más útról álmódni, mint amelyre a marxista nyilak mutatnak, akad-e író, aki e sötétségben célt mutatson, mást mint a többi, ésszel is követhető, érdemes, felfelé vezető utat? Indokolt és egyben kényszerítő, paradigma érvényességű megoldást, megnyugtatót, el-

fogadható? Hinni kellene a regényírás életalakító erejében, amiben sajnos nem hiszünk. Két regényírónk van mindössze, akikre érezhetően figyelnek a tömegek. Mindkettő publicista s részben erre vezetődött vissza írásaik életközelsége és átütő ereje. Az egyik *Zsolt Béla*, a másik *Márai Sándor*.

Kettőjük közül *Zsolt* az érdeklődőbb, izgulékonyabb, látszatra szenvedélyesebb, mégéa technikája rája is císóf erre a megállapításra. Vagy példát követve, lehet, hogy a büntetőtörvénykönyvet forgatja, mielőtt írni kezd; mondatainak szándékosan színtelen materiaszerűsége, tudatos szürkesége stendhalian fegyelmezett. Ez nem a bányásztság szürkesége, hanem az okos hipokrizis: úgy ír, mintha kéme leskelődne a háta mögött, óvatossága neurotikus, mint a *milanese*-é.

S ez a szürkeség jellemzi tárgyait. Írásait a legközelebbi kávéházból cipeli az irodalomba: ügyvédek, fogorvosok, mérnökök, hogy aztán mint szabadjára engedett százlábúak szerte-szét mászkáljanak a papíron. Élnek, ahogy odakünn élnének, a pesti aszfalton, tünnyán, apatikusan, megadással és eseménytelenül — de a stílus szürke masszája fölébüknehezedik és kipréseli belőlük leglényegüket. Mert csak látszatra s az író elhíthető erejéből élnek úgy, ahogy odakünn. *Zsolt* élménybe torkoltatja megadó napjaikat s ez az élmény határozottan experimentális jellegű. Nem kell, hogy sok legyen, vagy különösebb regényszerű: vállalkozás, szerelem, vagy nászút — ennyi már elég. De ezt a kevés történetét oly gazdaságosan adagolja és oly érzéki erővel részletezi, hogy hatásában felér a legbonyolultabb eszelekménnyel.

Vajjon naturalista-e? Annak tetszhetik, mert az eszközei azok. Nem hinném, hogy a regényszerűség kedvéért eltérne akárcsak egy árnyalatnyira is attól, ami azonos körülmények között bárkivel megtörténhetik. De ugyanakkor nincs talán egyetlen kis mondata sem, amely önmagáért szolgálna a naturalizmust, amely ne hordaná a magjában az író általánosító, osztályt-leleplező, tipust-megítelő tendenciáját. Állandó résen állása majdnem nyugtalanító s annál inkább az, mivel sohasem tudjuk meg, melyik az az eszme, amelynek nevében, amelynek a képviselőiben polgárait pörére vetkezeti. Minél nevétségesebbé teszi figuráit, annál jobban erősbödik a gyanunk, hogy kedveli őket. Ábrázolásának kegyetlensége egyenesen mazochisztikus.

Márai legalább nyíltan utálkozik. Utálatla leplezetlen s ezért kevésbé rejtélyes, mint a *Zsolté*: magasabbrendű bon ton, egy aneien

regime-beli grand seigneur orrfintorgatása korunk pariagi tempói felett. De ez a megállapítás publicisztikai tevékenységére jellemző inkább. Regényeiben viszont ő a rejtélyesebb. Ezúttal nem a *Csutorára* gondolkok, mely, mint *A polgár vallomása* és *A szegénység iskolája*, majdnem az essay határán mozog, hanem *A szigetre*, amelynek tulajdonképpeni tartalma az a magasság, melyet az idézőjel foglal el az összekarolt szó felett. Tartalma az az egy szóval megjelölhetetlen, mindig más, hol etikus, hol izlésbeli, hol meg csak érzésnélküli distancia, amellyel valaki — az adott esetben Askenasi tanár — saját cselekedeteit értékeli, nem post feste, az önmarengolás retrospektív gyötrelmében, hanem egymásra következnek, mintha mindaz, ami vele történik s amire elhatározza magát, deja vue volna, régen ismeretes, rég meghánytvetett, megízlelt és kihányt élménylötty,

vagy tapasztalatséma, amelyben undorító csodálkozással egy ismeretlen rendeltetésű kényszerűség következében, még egyszer át kell esnie. A szempont, amellyel a subjektum a saját subjektuma felett ítélkezik, önkényes, subjektív és általános elvekkel megközelíthetetlen. Mintha nem is volna e földről való, hanem valami kristálytisza szellem tekintené meg húsban és vérben lenn tékozló sajátmagát — meg nem bocsátva, fensőbbésesen.

Ez a regény nem illik semmiféle sematikába. Spirituális utakon tapogatózik előre — töretlen úton, magyar tradícióktól felveretlen úton. Szándékaiban, eszközeiben, kultúrájában *Márai* túlnő kortársain. *Zsolt* és *Márai*: ennek a két írónak az oeuvre-je a mai regényirodalom. A többiek: a legjobbak is, novellisták, akik nem tévedésből, hanem kényszerűségből írnak regényeket.

Háttér egy szerelmes vershez

Irta: ORTUTAY GYULA.

*Sötét, magos falak: szinte vasból valók.
Arnyékuk súlyos, feketén zúdul
a gyöngékérgű földre, mely roppanni akar.
Felhők nélkül, csillagok nélkül
kapzsi, szurokfényű tenyér az ég:
Fulladt fogoly markában a tájék
keményvállú, mosolygó Istenünknek.
Két galamb riadt, fehér szárnyakkal csattog el,
de örült keringésük zárva tartja itt
és szárnyaiknak gyors zenéje egyre jajgatóbb.
Az uccák feküsznek, mint kinyujtott, hosszú holtak,
némák és a hold se siratja meg őket.
Már elrohantak zászlók alatt és gerjedetten
kiálló oldalcsontokkal, kiáltó szájjal
„Munkát, kenyeret!” harsantva az emberek,
s rendőrökben sem ordít a pisztoly.
Csak csend van: hallgat az Isten is.
És mindenünnen indul lassú, renyhe izzás —
egy kar kilendül sóvárogva s egyedül.*

Irta: TAMÁS SÁRI.

A vízparton ültünk.

Kedvesem barna haján megcsillant a lenyugvó nap pirossárga fénye, Walt-Whitman verset mondott félhangosan s a hangja lassan ráterült a nyugvó víz színére.

*Asszonyok ülnek, vagy mennek — egyikőjük öreg, másikuk fiatal
Szépek a fiatalok! de az öregek még szebbek!*

Hozzásímúltam s nagyon halkán beszéltem az arcába.

— Most gondold el — mondtam — hogy az arcom, ami így odasímul a válladhoz, hogy úgyse látod, csupa ránc. A szemem fehéren rózsaszín erek vannak s szemhéj-jam kissé lefedt. Karom, ahogy átível a hátadon, a könyökhajlásnál olyan furesa! — a bőr, mint egy rosszúlszabott ruhaűj, külön lóg azon a helyen. És a kezem, — e szavakkal egyidejűleg belemélyesztettem újjaimat a vállába, kissé... eres... kida-gadt erek vannak rajta és... bütykös is tán az izületeknél.

— Ugyan ne ízetlenkedj!

Kedvesem, aki éppen néhány perccel a Walt-Whitman vers előtt mondta, hogy a test nem fontos s ha a világ legrútább teremtese lennék, ugyanígy itt ülnék a vízparton és ő ugyanígy nem kívánna cifrább boldogságot, most mégis azt mondta, ne ízetlenkedjem és meg is rázkódott hozzám, lerázta magáról a karomat, aztán rám-nézett, megnyugodott és mosolygott.

— Te buta! — mondta s kétkézzre fogta az arcom, úgy nézett sokáig a szemembe.

Négyéves koromban, egészen váratlanul, valami rokoni halálesettel kapcsolatban megtudtam, hogy az emberek meg szoktak halni. En is meg fogok halni, mert nincs kivétel!

A dajkám világoztott fel. Iszonyatos hömbörlést vittem véghez.

Jóval később, tizenhatéves koromban juttott eszembe először, hogy az emberek meg szoktak öregedni. En is meg fogok öregedni, mert nincs kivétel. Emlékszem, az Erzsébethídon jöttem át, tavasz volt, egy fiú ment mellettem. A Gellérthegyről jöttünk. Egyszerre történt: rettenetes félelem fogott el, éreztem, hogy összeszorul a tor-

kom, a vér felcsap a fejembe, hideg veríték lepi el homlokom.

— Mondja — szoltam a fiúhoz és közelebbmentem hozzá (úgy tengtem-lengtem mellette a tavaszi szélben, hogy rendszerint beszélőtávolságra is messzebb voltunk egymástól). — Mondja, mit csinál az ember az életével, ha öreg? Mi érdekli? Nem unja halálra magát? En nem tudom! En borzasztóan félek!

— Egy időben én is törtem a fejem ezen — felelte a fiú — de higgye el, akkor is van miért élni. Beszéljen csak egygel közülük. Nem unatkoznak *ők!*

Még Emersont idézte, nem tudom pontosan, valami olyasmit, hogy az a teljes élet, melynek fiatalság-idejét a szerelem, alkoholizmus és a becsvágy érzése tölti be.

Aztán elfelejtettem, hogy meg fogok öregedni és az öregeket úgy vettem, mint egy különállót kasztot. Az öregek *vannak*. Nem a fiatalokból lesznek. Nem vehettem így, mert erre nem volt precedens. Nem ismertem öreget, aki azóta vált volna azzá, amióta ismertem. Az öregek az egy osztály, vagy mondjuk egy típus. Mi jellemzi őket? Közelebb vannak a halálhoz? Erre nincs bizonyítékom. Sohasem vettem észre, hogy öregek jobban félnek a haláltól, vagy kevésbé a fiatalok — vagy középkorúaknál. Normális esetben az ember életének bármely szakában csak akkor fél a haláltól, ha az valami úton-módon — betegség, vagy közvetlen fizikai veszély esetén — aktuálisává válik. A másvilágon legfeljebb ugyanannyi de semmivel sem kevesebb gyermek-, ifjú-, vagy középkorú személyes ismerősöm van, mint öreg.

Mostanában nézem az öregasszonyt, gyakran ül szemben velem az asztalnál és beszél. Beszél. Nyolcvan éves. Hallatlanul biztos memóriája van. Emlékszik, nyolcéveskorában, hogy verte kékre-zöldre a karját egy rokona, hogy szökött meg erdőn át éjjel s szedték fel a szekeres parasztok. Emlékszik a lakkesizmája sarkára, amit tizenhatéves korában csináltatott magának a saját keresetéből, mert a grófnő is olyat viselt. Nekem csecsemőkori emlékezetem van. Emlékszem, hogy egyszer, tízhónapos koromban valami zöldszínű főzelék ömlött a karomra s apró hólyagok keltek a nyomán, mint a gyöngy. Az ő életéből kitelik négy felnőtt ember-

emlékezet, ecesemőkori emlékezettel együtt. Emlékszik mindenre, pontosan, dátummal együtt. Pontosán, mert mindent, amit mond, tíz-huszadszor mondja el nekem és nem cserél fel időben két cselekményt és nem vét el egyetlen dátumot soha. Nézem és újra elfog a félelem, az, ami akkor a hídon elfogott, mikor tizenhatéves voltam s lobogtatta hajam a tavaszi szél. És nézem ki-meredt szemmel és próbálom kibogozni az arca ráncai közül azt a fiatal lányt, akit az areképen látok a háta mögött, a falon, aki ő volt. És egy Rodinszobor is eszembejut. Kérdeztem valakitől, megszerezhetné-e nekem azt a képredukciót, ha jól emlékszem, „Öregasszony“ a címe? — Ó, tudom melyiket gondolja! — felelte az illető — „L'automne“ a címe. De én nem tartom valószínűnek, mert „L'hiver“ sem fejezhetné ki teljességgel azt, amit az a szobor kifejez, ha az emberélet egyes szakait évszakokkal próbálnók meghatározni. Ha volna a tél után még egy fokozat...!

Nézem őt és érzem, hogy mélyed el a szám két oldalán két árok, ami egy idő óta észrevehetőbb, mint eddig volt.

— Tudod — mondja — én mondom neked! Az a Rudolf megölte magát. De tudod miért? Nem az a Vecsera! A, szegény! Az apjával nem tudott megegyezni! Az nem hagyta békén! A Rudolf nagyon szerette a magyarokat. Adta volna neki Magyarországot! Minek egy olyan vén embernek két ország?

— Tényleg, minek is? — felelem engedelmesen és nézem a kezét, kicsiny és keskeny, de fekete csíkok mennek végig hosszában a körmén. Hogy a köröm is meg-ráncosodik az idővel!

„És míg Gautama királyfi aludt, a kertészek leszedték a bokrokról és fákról a hervadt virágot, hogy ébredvén, semmisse emlékeztesse őt az elmúlásra“...

RADNÓTI MIKLÓS:

NYÁRI VASÁRNAP

(Naphimnusz)

*Tüzes koszorú te
szőke hajak gyújtogatója,
fényes esőket ivó
égi virág!*

*Fényesség bokra te
folyóknak déli sziszegése,
kisdéd állatokat nevelő
sugaras anyaemlő!*

*Búzát nevelő te!
futkosó gyerekek piritója,
fiatal testekkel tegeződő
ravasz szerető!*

*Egnek arany szöge te!
ébredező táj vidítója,
pörkölve simogató
tűzkezü szentség!*

*Érted térdepel és
jámboran vallja a titkát
hajbókolva itt
a büszke vidék!*

ESTI BÚCSUZKODÓ

*Fölebredt a fiatal szél s futtyent
s markolászva végigfut a parton,
hírét hozza, hogy keleten már
feketű'ő vízben mosakodnak a fák;
hosszú lábakkal a hold jön fölfelé lassan,
csomót köt a tájra, s — este van.*

SZERVES KÖZGAZDASÁG

Irta: GÖRÖG IMRE.

Az egész művelt világot sújtó válságot leközdeni, a társadalmi ellentéteket kiegyenlíteni, ma csak összefogással, közös terv alapján lehet. Nemzeti és nemzetközi talpraállásnak egyaránt feltétele, nélkülözhetetlen eszköze a közgazdaság tervszerű irányítása. *Nem mechanikus tervszerűség kell, amit szobatudósok agyalnak ki, bürokraták hajtának végre, fináncok és esendőörök kényszerítenek rá a lázadózó életre. Olyan tervszerűséget, olyan irányítást akarunk, amely szervesen nő ki a gazdaság életműködéséből és nem gúzsba köti, hanem felszabadítja és fokozza erőit.* A nyugati világ termelőszervezete ma el tudná látni az egész lakosságot, emberhez méltó életszínvonalat tudna teremteni a dolgozó tömegek számára. Mégis folytonos válság, inség, *relatív túltermelés és munkanélküliség* marcangolja, mert mai szervezete nem biztosítja, sőt ellenkezőleg: *belső törvényszerűséggel mindig újra megbontja a termelés és fogyasztás összhangját.*

A polgári liberalizmus a gazdasági erők szabad játékától remélte ezt az összhangot. Elgondolása azon a feltevésen alapult, hogy megközelítően egyenlő magángazdaságok, falusi és városi kisüzemek mérkőznek szabadon egymással. Ezt a feltevést megdöntötte a kapitalizmus fejlődése. A gyáripár, a koncentrált üzemek és a koncentrált banktöke kibontakozását nyomon követte a munkások szervezkedése, a szövetkezeti mozgalom, az állam és a községek gazdasági térfoglalása és beavatkozása. *Sem az áru, sem a tőke, sem a munka ára és bére nem alakul többé szabadon. Egyenlőtlen versenyzők közt nincs fair play és a legfőbb szabaddelvű ideál, az egyenlőség, a tehetség szabad érvényesülése ezen az úton többé meg nem valósulhat.* A tőke és munka nemzeti és nemzetközi szervezeteit lerombolni, a történelem kerékét az egyenlő kisüzemek szabad verseny felé visszaforgatni nem lehet. De nem is kívánatos. Mert nekik köszönhetjük a termelőszervezet fokozott kapacitását és a kizsákmányolás elleni védelmet. Csak az összes termelők és fogyasztók átfogó szedvezete teremthet új, tökéletesebb összhangot, új érvényesülést, új szabadságot.

A tervszerű gazdálkodásnak sokféle formája érik a szemünk láttára világszerte. Mint mindig a történelem folyamán, különböző utakon, eltérő módszerekkel, más és más tartalommal jön létre az új rend asze-

rint, hogy milyen történeti körülmények közt, milyen egyéniségek és a társadalom mely rétegének vezetése alatt valósul meg. *Ahol a középvezetők elég erős és felismeri hivatását, ahol össze tudja fogni szellemi és erkölcsi energiáját, megóvhatja a társadalmat a véres konvulzióktól, a terror romboló és megalázó hatásaitól.* Elérheti azt, hogy a szolidáris társadalom munkaalkotmánya a szolidaritás módszereivel épüljön fel.

A szolidaritás nemes gondolatát gyanúval, bizalmatlanul szokták fogadni a feltörekvő, létükért küzdő néprétegek. Joggal, hiszen mindig altruista jelszavakkal kezdődtek magukat csoport- és osztályérdek. De a gazdasági fejlődés olyan stádiumába értünk, amikor *az osztályharc csak vereséget hoz, éppenúgy mint a háború.* Nincsenek győztesei többé. Tőkés oldalról nézve a termelés egyszerű apparátusa megáll, megrozsdásodik, válságból válságba bukdacsol és tönkremegy, ha a tömeg vásárlóképesége, életszínvonala vele arányosan nem emelkedik. *A jövedelmek arányos megosztása nélkül a kitermelő tömegárú nem talál vevőre és a javak körforgása, a társadalom anyagcseréje szükségképp megakad.* Az exportpiac sem megoldás többé. Mert tömegárúexport csak tömegárúimport ellenében lehetséges, tehát megint csak a belső piac vásárlóképesége érvényesül szélesebb, nemzetközi vonatkozásban. Másrészt a feltörekvő tömegek jól látják, hogy csak hosszú évtizedek keserves nélkülözése árán tudnák újra fölépíteni, újra mozgásba hozni a termelőszervezetet, ha a polgárháború véres csapásai előbb összezúzták és kiirtották hozzáértő kezelőinek rétegét.

De akárhol, akárci vezetése alatt indul is meg a békés, de gyökeres reform, amit az idő sürget és követel, sikerének feltétele, hogy *minden ország hivatott közgazdái és publicistái a tervszerű összeműködés szempontjából számbavegyék és áttekinthető összképbe foglalják a termelés tényezőit és teendőit.* Mi az ország termelőkapacitása, milyen az egyes termelési ágak jövedelmezősége nemzeti és egyetemes vonatkozásban, milyen átcsoportosítás, milyen előmunkálat kell, hogy a termelés mennyiség, minőség és arányosság tekintetében javuljon és a lakosság életszínvonala emelkedjék — ezt kell tudni, ennek tudatával kell áthatni a gazdasági közvéleményt.

Minél világosabb az összkép, minél gya-

korlatibb a gazdasági újjáépítés terve, minél kézzelfoghatóbb a várható eredmény, annál kevesebb idő és erőszak kell a megvalósításához.

Ezt a korszakos fontosságú munkát akarja szolgáltni a Független Szemle közgazdasági rovata is. A magyar közgazdaság és publicisztika hivatott képviselői fogják megvilágítani a következő alapkérdéseket:

I. Fogyasztás.

Az élet színvonala Magyarországon és más országokban. A fogyasztás fejekvótája. Élelem, ruházat, lakás és berendezés, fűtés, világítás. Tisztaság, egészségügy, oktatás, szórakozás, szellemi élet, közületi szolgáltatások.

II. Termelés.

Nemzeti vagyon és nemzeti jövedelem. A termelés egyes ágainak kapacitása, jövedelmezősége. Magyarországon, mint telephely, dunai, európai és egyetemes vonatkozásban. Mezőgazdaság és ipar. Élelem, nyersanyagok, készárúk. Belső piac és külkereskedelem. Kereskedelmi és fizetési mérleg.

III. Egy konstruktív gazdasági politika alapvonalai.

A termelés átesortosítása. Ezzel összefüggő technikai, közlekedési, ameliorációs munkálatok, népművelési, szakoktatási feladatok.

IV. A szolidáris közgazdaság társadalmi szerkezete.

Munkaadók és munkások. Szövetkezetek. Kartelek. Pénz és hitel. Adók és vámok. Közületek. A középosztály és az értelmiség szerepe.

Jól tudjuk, a leghozzáértőbb szakemberek is csak megközelíthetik a gazdasági élet valóságát, mert semmiféle statisztika a szolidáris összeműködés szempontjából fel nem dolgozta az anyagot és mert gazdasági harc világában élünk, ahol egy belső titkos diplomácia leplezi a tényeket és összefüggéseket. Kellő erőfeszítéssel mégis megközelíthetjük a valóságot annyira, hogy az összkép és a terv alaprajza kialakuljon.

Legközelebbi számunkban a magyar létminimumot tesszük vizsgálat tárgyává. A Szakszervezeti Értesítő, tudjuk, évtizedek óta havonta közlésezi az *öltágú munkáscsalád heti szükségletének* áralakulását, a következő alapon:

Pengő
1934.
jan.

a) Élelmiszer:

1 kg marhahús, 1 kg disznóhús, 1 kg szalonna, ½ kg zsír,	
13 kg. kenyér, 1 kg. főzöliszt	
10 kg. burgonya, 3 kg káposzta (sav.) 2 kg bab (száraz)	
½ kg só, 70 dkg cukor	
4 tojás, 7 liter tej	16.26

b) Tűzelés, világítás:

20 kg fa, 40 kg szén, 4 doboz gyufa	3.46
-------------------------------------	------

c) Háztartási cikkek:

50 dkg mosószappan, 50 dkg mosószóda	
cipőkrém, konyhatisztítóeszköz	
fürdő, egészségi	4.18

d) Ruházkodás:

cipő, felső- és alsóruhanemű, 24 féle áru heti átlaga	10.81
---	-------

e) Lakás:

szoba, konyha, házmesterpénz, szemétpénz	10.32
--	-------

f) Egyéb szükségletek:

iskolaszer, újság	
betegség, öregség, rokkantság, egyleti illeték	
borbély, dohány	
adók	13.07
Összesen	58.10

Vannak más létminimumszámítások is mind a munkásságra, mind a középosztályra vonatkozólag. Össze fogjuk vetni ezeket a sémákat, realitást, korszerűségeket, város és falu szempontjából és megnézzük, mennyire fedezi a magyar termelés, jövedelem-megosztás és külkereskedelmi árucseréje a lakosság létminimumát és a létminimumot meghaladó állami és kulturális szükségleteit.

Fogyasztási és háztartási statisztikánk annyira hézagos, hogy a legnagyobb közönnyel fogadjuk minden hozzáférhető, minden komoly érdeklődéssel megfigyelő olvasónk közreműködését. Kérjük és felhívjuk, különösen a vidéki városok és a falvak ismerőit: *legyenek segítségünkre lelküismeretesen ellenőrzött adatokkal, hogy a magyar dolgozók alsó- és középrétegeinek életszínvonalát realisan megállapíthassuk.*

Irta: GODA GÁBOR

REGÉNY. (2.)

Apám pontos ember volt. Egy napon mégis a szokottnál később jött haza a bankból. Miközben kabátját, kalapját és aktáskáját a fogásra akasztotta, megkérdezte: „Mi van ebédre?” Persze e kérdésre nem várt feleletet, nem is kapott, de azért mindennap megkérdezte. Apám ezen a napon nem a szokott jovialis kézdörzsölés kíséretében lépett az ebédlőbe, hanem telve izgalommal és idegessen. Húsos arcán vékony lila erek cikkáztak szerteszét és domború hasán úgy feszült a vastag óralánc, mint valami horgony, mellyel egy esodálatos világhoz horgonyozta le magát. — Képzeld — mondta, amikor anyám mellé ért — képzeld, Grosschmiedet megütötte íróasztala mellett a guta és meghalt. — Anyám öntudatosan, a tragédia nagyságának pontos arányában felsikoltott. En elégedetten hajoltam előre székelem és titokban örültem a dolognak, mert ma nem fognak az életre vonatkozó használati utasításokkal élni, nem fognak a villa és kés fogásmódjairól előadást tartani, ma Grosschmiedről lesz szó, egyedül Grosschmiedről, arról az emberről, kinek nevét minden délben hallottam szidni, átkozni, gyűlölni és irigyeini. Apám úgy beszélt róla, mintahogyan egy aligazgatónak a vezérigazgatójáról beszélni illik.

— Képzeld, Grosschmied becsongeti Vágót, — mondta — aki még mielőtt bemegy hozzá, így kiált fel: — a guta üsse meg, hogy ez ma mit csinogtet össze! — és bemegy a vezérhez. A vezér ott ül a karosszékeben, halálsápadt és azt mondja: „Vágó kérem, utalja ki Revolvi szerkesztő úrnak az 1998 évi pausalét. Nincs semmi szükség rá, hogy egy ilyen fecsegő skribler össze-vissza kotyogjon és tudja, hogy én...” — többet nem mondott Grosschmied, hanem hörgögni kezdett, hol a fejéhez, hol a hasához kapott és mire feljött Gluko doktor a földszintről, meghalt. Szegény vezér! Mennyit dolgozott! Nagyon szorgalmas ember volt. Munka közben érte utól a halál. (Oh, azokat a lusta munkanélkülieket sohasem az íróasztal mellett üti meg a guta!)

Anyám idegessen dobolt az asztalon: — Azért mégis egész' kedves ember volt. Az esküvőnkre ugyan nem jött el és Kálmánka születésekor nem gratulált, de azért mégis kedves ember volt. Igaz, hogy valami színházi nővel esalta meg a feleségét! Hát most mondd, egy ilyen öreg, csúnya, kövér ember! Az a patkány vitte a sírba. Egy het-

venhétéves ember maradjon nyugton! Szegény Grosschmied. Ilyen gazdag ember és csak úgy lefordul a székről. Azért sajnálom.

Anyám megrendítő emlékezésére apám a filozófia magasságába ragadta:

— Hja— mondta — szegény ember, gazdag ember: mind egyformán halunk meg.

— Sajnos ez így van! — helyeselt anyám, majd felémfordulva szigorúan folytatta: — Ne himbáld magad a széken, tégy szalvétát magad elé, fogd feljebb azt a kanalat, ne rugdosd az asztalt, ne...

Grosschmied vezérigazgató úr halála után három nappal apám, mielőtt az első kanál levest szájába dugta volna, beszélni kezdett:

— Képzeld — mondotta — szegény Grosschmied még ki sem hült, máris gondoskodtak helyetteséről. Hát tudod ki lesz az új vezérigazgató? Báró Hurraffy Kázmér! Na mit szólsz ehhez? Ismered? Volt országgyűlési képviselő, földbirtokos, az apja főispán volt Tolnában, híres párbajhős. Ez a Hurraffy valamikor liberális ember volt, mert mikor egyszer választás idején megölték egy zsidót a kerületében, úgy nyilatkozott a lapoknak, hogy „ezt azért mégsem kellett volna”. Azóta azonban világnézetet cserélt és őszintén bevallja, hogy utálja a zsidókat. És ez lesz az új vezérigazgató. A Krausz doktor harminchat éve van a bankban, tizenhat éve ügyvezető, de hát ő nem alkalmas. De Hurraffy igen! Meglátod, ez az első alkalommal úgy vágja ki a zsidókat a bankból, mint a huszonegyet. Repülni fogunk. Egy ilyen Hurraffy nem ismer könyörületet. Egy ilyen Hurraffy mindent elvisel, szocializmust, kommunizmust, csak egyet nem: zsidót. Ez feni a fogát ránk.

— Mit tegyünk? — kérdezte anyám azzal az ijedtséggel, mely mindig elfogta, valahányszor megérezte, hogy egy parányi történelem bevonul a családi életbe. Apám titokzatossá vált és rózsás arcára diadalízü gúny rajzolódott. Ugyanezzel a gúnyos arccal magyarázta el nekem tizenötéves később, hogy véleménye szerint az az igazi böles ember, aki minden körülmények között logikus módon tud megalkudni.

— Hogy mit tegyünk? Kikereszteljünk! — fejezte be a beszélgetést és a szalvétával úgy törülte végig száját, mintha fajtiszta haresabajuszt viselt volna.

Három héttel később szüleim, egy szik-

rázófényű reggelen berontottak szobámba, leültek ágyamra, össze-vissza csókoltak, öleltek, gratuláltak és nyomkodtak. Ötödik születésnapom volt. Én ijedten ültem fel és miközben anyám karjaiban tartott és százhusz boldog esztendő kívánt, szemeim-mel a kis éjjeliszekrényen az ajándékok után kutattam. De ajándékot nem láttam sehol. A szokásos mesekönyv, az új hintaló, a minden esztendőben megismétlődő kockajáték, a fapuska és az úgynevezett „praktikus” ajándék, mely egy sál, egy cipő vagy egy stéppelt sapka képében szokott az ajándék-asztalra kerülni, nem volt sehol. (A „praktikus” ajándékokról egyébként azt tartottam, hogy nem annyira az ajándékok, mint inkább a szülői közelességek körébe tartozik). Mit jelentsen ez? Öt éves koráig az embert minden másodpercben valami újítás vágja fejbe: tegnap még nem volt szabad az első emeletről a másodikra egyedül felmenni — ma már szabad. Tegnap még csak egy zsemlet lehetett uzsonnára enni — ma már kettőt. Tegnap még megengedték, hogy egy szőrös nagynéni láttán sarkon forduljak — ma már üdvözölnöm kell. Értethető volt tehát félelmem, hogy az ajándékok elmaradása, újabb forradalmi állomást jelent neveltetésem történetében. Kibontakoztam a rengeteg ölelő karból (mert csak ölelésnél tűnik ki, hogy milyen rengeteg ölelő karja van egy rendes családnak!) és kis öklömmel megtámasztottam államot:

— És az ajándék? — kérdeztem.

Mindketten titokzatosan mosolyogtak és miközben anyám mutatóujjával összelapította orromat és fehérbőrű mellemet csiklandozta, apám egy újabb alapigazsággal gazdagított, megmagyarázván, hogy ami kék, nem múlik és hogy én ezidén nemcsak színes kockát és nyomorult hintalovat kapok, hanem valamit, amire nem is gondolok, valami egészen csodálatos nagyot és szépet, olyasmit, ami egy egész életen át megmarad: egy új Istent!

— Hintalovat akarok — mondtam keményen és takarómra esaptam. Mikor szüleim elhagyták szobámat, magamra húztam a takarót, összekulesoltam kezem és imádkozni kezdtem: „Jóistenem, nagyon szépen kérlek, ne adjál nekem születésnapomra új Istent, hanem hintalovat. De ha az új Istent már megvették volna, intézd el légy szíves a kereskedőnél, hogy cserélje be egy hintalóra. Három hónap óta minden este kérlek, hogy hintalovat vegyenek nekem és most egy új Istent akarnak venni. Én ezt a játékot nem is ismerem és igazán nem szép tőled, hogy nem akarsz egy ilyen apróságot el-

intézni”. Aztán kibújtam ágyamból és öltözködni kezdtem.

Ezidőtájt köztem és Isten között nagyon meghitt és baráti viszony állott fenn. Tegeztem őt, kisebb-nagyobb szívességekre kértem és elintéztem vele minden ügyes-bajos dolgomat. Akadtak apró kellemetlenségek, rendezetlen ügyek, mint például a hasfájás, melynek haladéktalan megszüntetését kértem és akadtak nagyon fontos, komoly ügyek, mint a macskaügy, melyet alaposan megtárgyaltam Istennel: „Nézd kérlek — mondtam — a fekete macska ma megint rálemesett a lépcsőházban. Tudod, hogy az összes gyerekek között én vagyok a legbátrabb, de a macskától mégis rettenetesen félek. Ez így nem megy tovább. Vagy szólj neki, hogy ne lessen rám a lépcsőházban, vagy szólj nekem, hogy ne féjjen tőle. Már jó régen nem teszel ebben a dologban egy lépést sem. Ha tíz nap múlva még mindig nézni fog a macska, meg fogom mérgezni. Amen! — Amikor három nappal később elérzékenyedtem hangon jelentette a szobalány, hogy Tigi, a szomszédék fekete-monoklis foxija halálra marta Isten kegyelméből a fekete macskát, ismét bevontam ágyam jobboldali sarkába és így folytattam az Istennel való tárgyalásaimat: „Nagyon rendes dolog volt tőled, hogy ezt a macskaügyet elintézted. Szívből köszönöm, hogy olyan jó voltál és megölted a macskát. Kicsit rossz ugyan a lelkiismeretem, mert hiszen a macskának miattam kellett meghalnia és éppen ezért kérlek, hogyha megjelenik a macska színed előtt a menyországban, mondd meg neki, hogy sokszor üdvözölöm, hogy nem tehetek róla, ne vegye rossz néven a dolgot, hogy csakis Te és a macska tehetek az egészről, mert ha ő nem ijesztget és Te nem engedsz ijesztgetni, úgy nincsen semmi baj és szegény Tiginek sem kell ilyen csúnya gyilkosságba keverednie. Amen.” — Ezidőtájt tehát Isten volt legmeghittebb barátom és most e helyett az Isten helyett egy újat akartak nekem születésnapomra ajándékozni. „Ne hadd magad kieserélj!” — könyörögtem hozzá, miközben sárga nyersselyemingemet magamra húztam.

Fél óra múlva apám, anyám és én útnak indultunk. Ünnepi ruhában és ünnepi hangulatban sétáltunk végig az utcákon. Alig beszélünk és mindhárom szomorúak voltunk. Délfelé járhatott az idő, mikor a Szent Antal templom elé értünk. Magas, fiatal pap üdvözölt bennünket és öt hosszú ujjával belefésült szöke hajamba. A templom komor és sötét volt, a napsugár és a tavasz tomboló világossága

szikrázva tört meg a színes ablaküvegek festett apostolain. Apám lehajtott fejfel állt. Ki tudja mire gondolt? Talán atyjára, arra a szomorú kis zsidóra, aki batyuval a hátán járta a kis falyakat, alsónadrágoktól bibliáig árusítva mindent, vagy anyjára, ki hívétára olyan mennyei pászkagombócot tudott készíteni, hogy a rabbi egyszer, miközben hosszú szakállát simogatta, a legszentesebb imádsággal hasonlította össze? Vagy talán arra a kis fiúra gondolt, aki hosszúnapkor térden alul érő lüszternadrágban, eseező orral, lilára éhezett arecal és lyukaesos birsalmával várta az első esilag feljöttét? Talán erre a kis fiúra, aki azóta megnőtt, egy nagy bank aligazgatója lett és most itt áll a Szent Antal templom keresztelő kápolnájában? Ki tudja mire gondolt? Csak arra emlékszem, hogy anyám (ki bizonyára nem gondolt semmire, mert az áhitat elvette az esztét), mereven állt mellettem és szemem fürkésző pillantással suhant végig az ifjú, szikár papon, a szobron és képeken, a keresztelő Szent János fiús alakján, Szűz Mária lányosan finon arcán és a rótszakállú Krisztuson, ki mintha két égszínkében úszó szeme mögül ezt intette volna felém a keresztrel: „Ne haragudj, én nem tehetek róla!”

Mint zsidók indultunk el és mint római katolikuskok tértünk haza. Ime, milyen egyszerű az egész! Vagy elvész Jehova és marad az állás. Vagy marad az állás és elvész Jehova. Hát van ennél egyszerűbb kérdés? Az istenek kötelessége lett volna, hogy gondoskodjanak az emberekről és az embereknak tették kötelességüké, hogy gondoskodjanak az istenekről! Hát apám is gondoskodott. Most aztán jöhet már a Hurraffy. Talán ő mégsem büntet harmad és negyediglen! Talán megint liberális lesz és keblére fogadván apámat, így fog szólni hozzá: „Üdvözöllek Istennek elveszett, de megtért báránykjá, maradj itt a bankban és legelj velünk a kövér réteken.” — És amikor beléptünk lakásunk ebédlőjébe, örömben felkiáltottam. Az asztalon, az asztal mellett, minden tele ajándékokkal. Fakocka, melyből templomot és kaszárnyát lehetett építeni, mint a mellékelt ábráfűzet lejezte. Mesekönyv, melynek hőse egy kis milliomos fiú, aki olyan jó, de olyan áldott szívű, hogy a galamboknak morzsát szór és a szegényekkel kezét szorít. Kis fapuska, mellyel, ha emberekre nem is, de legalább verebekre lehet majd lődözni nyáron. Apró, színes ólomkatonák hevertek az asztalon, félig selyempapírba csomagoltan és az asztal alatt egy büszke, gyönyörű sörényű, cifra hintaló. Végül anyám elővett egy bór

tokot és aranylánra fűzött kis keresztet vett ki belőle, melyet a nyakamra akasztott.

Este, mikor lefeküdtem, ágyam mellé húztam hintalovamat. A szomszédos hálószobából szüleim egyre halkuló beszéde szűrődött át. A szobalányról folyt a szó, a Kati-ról, kivel — amint anyám mondta — minéi jobban bánik az ember, annál szemtelenebb lesz. „Ilyenek a cselédek” állapította meg apám és néhány perc múlva ritmikus szuszogás jelezte zavartalan álmát. Szobámat belete a esend, ráült a feketének tűnő szekrényre, játékasztalra, a vadonatúj fakockákra és a büszke hintalóra. Amolyan furesa, zümmögő, zentelő esend volt, melyben a padló vagy bűtör roppanását, tolvajnak vagy gyilkosnak véli a legbőleesebb is. De a kíváncsiság hőssé dagasztja az embert és így a félelmetes felhomály ellenére is kinyújtottam kezemet a paplan alól és simogatni kezdtem hintalovamat, majd kibujtam az ágyból és piros bőrrrel párnázott nyergébe ültem. Játsszani kezdtünk. Üres tenyeremből kockacukrot kínáltam, kefémmel simogattam hosszú kőcsörényét, le és föl ugrottam, mint moziban a cow-boyok. Azt játszottuk, hogy fapapirpámmal felvágatok egy amerikai felhőkareoló lépcsőin a negyvenhatodik emeletre (fiúmen láttam egyszer ilyesmit) és mikor a szűk padlányíláson át a tetőre ugratok lovammal, hatalmas tömeg fogad, élükön a szomszédék Ágnes nevű kislányával, ki piros rózsát és piros ajkát kínálja fel nekem, de én csupán a piros rózsákat fogadom el, mert esőkolózni utóvégre mégis csak kislányos dolog. De aztán elnyomott az álom és hintalovam párnás nyergén előre bukva elaludtam. Ezen az éjszakán furesa álmom volt.

Azt álmodtam, hogy nagy kék gyöngyöket (olyan fénylőket, mint anyám szeme) akasztottam a nyakamba. Gyémánttal és drágakövel kirakott menté dobtam a vállamra, piros csákót nyomtam fejembe és színaranykardot kötöttem oldalamra. Utána felugrottam paripámra. Lovam ficáinkolt, hátsó lábaira ágaskodott, orrcimpái kijtá gultak, de keményen megültem. Paripám megindult. Ruganyos, egyeneses léptekkel táncolt ki az ablakon, át a magas fák kőszöngető ágai alatt, ki a mezőre, hol szá guldó lépteitől alázatos főhajtásra hajlottak a pipacsok, búzavirágok és a fűtenger ezer lakói. És völgyből — hegyre repültünk, magas havasokon keresztül, végtelen tengereken át, föl a feihők hátára, olyan szabadon, mint a gondolat és clyan büszkén mint az eszme. Lovam nem szomjúzott, én nem fáradtam. Arany kardomat föl-föl ró-

pítettem a kék ég felé (az is olyan kék volt, mint az anyám szeme) és újra elkaptam, oly ügyesen, hogy egyeneser. Büvelvénye hullott és lovam lépései úgy dübörögtek, mint valami világraszóló dobpergés. Három nap és három éjjel repültünk, de a negyedik nap hajnalán olyan csillogó rózsalevél esőbe értünk, hogy lovam lépteitől szökőkút módjára freccent ki az ezerszínű levelekből az illatos rózsaoaj, megérkezünk a menyországba. Paripámmal végig vágattunk ezüstből faragott paloták között, melyeknek minden egyes ablakában hatalmas szárnyú angyal állott és olyan szép dalokat énekelt, hogy lovam és én is, csillogó könnyeink sirtünk örömlünkben. A paloták kapuiban pedig kis fekete rendőrangyalok örködték és furcsán lassú táncal üdvözöltek bennünket. És a márványos paloták tetején angyalszárnyú kisdedek fényes hintalovon ringatták magukat és tényítők kék szemükből (az ő szemük is olyan volt, mint anyám szeme!) örömkönnyeik peregetek és a könnyek, mielőtt a földre hulltak, gyémánt kövekké nemesedtek át és a gyermekkönnyeiből lett gyémántokból építették maguknak az istenek a legszebb palotát. Amikor a mennyei palota felhőkből faragott kapujához értünk, leugrottam lovamról és szóltam hozzá: „Várg itt meg, édes paripám, én most betérek a gyémántos házba, megkeresem azt az Istent, kivel annyit beszélgettem selymes, lágy ágyam esti csöndjében. Megkeresem, kihozom e fényes házból, hátadra ültetem és együtt vágatunk vissza a földre.“ És a palota kapuja elé kötöttem ki fölséges lovatam, magam meg betértem a gyémántos házba. Parányi vörös eszímám nagyokat koppant a kongó márványtermek végtelennek tűnő padlóján. Három nap jártam étlen-szemjén a fényes termeket, de azt az Istent, kit kerestem: nem találtam meg. Bejártam már mindent. Jártam egy nagy-nagy teremben, melynek közepén hatalmas virág emelkedett ki a márvány-padlóból. Olyan nagy volt e virág hófehér kelyhe, hogy vagy öt percig is eltartott, míg körül sétáltam. — Bizonyára e kehely közepén trónol az Isten — jutott eszembe, de mikor felmáztam a virágra, hogy megkeressem kelyhében Istent, bizony csak kis vörössipkás angyalokat találtam, kik buja módon ölelgették egymást, ezüstös hangszeren trilláztak csendes dalokat és csökökük furesa cuppogása csodás zenévé olvadt össze. Egy másik terembe értem, melynek közepén csillogó szelence fénylett. Akkor volt a szelence, hogy elesigázott testtel értem az oldalára támasztott elefántesont létrán a tetejéig. — Ki tudja, talán a szelen-

cében rejtőzik el az Isten, — gondoltam magamban és arany kardommal felfeszítettem a fedelét. És Isten helyett apró, lengőszakállú angyalokra találtam, kik nagy márványlapokra gyémántos tollal gyöngybetűket rajzoltak. „Hol van az Isten“ kiáltottam közéjük. De ők csak lengő szakállukat húzogatták és nem feleltek. És miután bejártam már a csillogó palotának minden zugát, csodálatos kertbe értem. Olyan virágok díszítették, amelyeket még sohasem láttam. Minden egyes virág külön-külön világított, tékozlóan öntve szét a színek végtelen sokaságát és az egész kert olyan volt, mintha millió és millió apró lámpás égett volna benne. — Semmi kétség — csillant meg bennem a remény — ez az Isten székhelye! — Am mily nagy volt csodáloközöm, midőn Isten helyett ifjú angyalokat találtam, kik hatalmas állványokon libegtek fel-alá, csodálatosan hosszú esetet szorongatva elefántesontszínű ujjai között és fölséges képeket álmodtak a tűzszínű égre, miközben hosszú esetjüket az ezerszínű virágok kelyhébe mártogatták. De azért tovább jártam étlen és szomjan. Első nap alkonyán szorított az eszima: levetettem. Másodnap alkonyán fárasztott a kardom: félredobtam. Harmadnap alkonyán nehéz volt a mentém: levetköttem. Negyedik nap hajnalán arra ébredtem egy aranyoszlop hideg tövében, hogy meztelen talpamat egy szomorú szemű fekete macska nyaldossa. Am mielőtt a macskát megfoghattam volna, eltűnt a szemem elől. És ekkor torkomszakadtából kiáltani kezdtem: „Hahó, hahó, merre vagy Isten!“ És a falak visszaverték: „Hahó, hahó, merre vagy Isten!“ És ötödnap alkonyán fáradtan és koldús módra újra ott állottam a mennyei palota felhőkapuja előtt. Paripámat kerestem. Nem találtam sehol. Ki lophatta el? Kérdeztem az angyalokat: nem is féltek. Kérdeztem a rendőrangyalokat: rám se néztek. És könnyes szemmel odalopakodtam a kisdedekhez, kik fényes hintalovakon önfeledten ringatták magukat. „Hadd játszam veletek“ — könyörögtem és szememben földi könnyek esillantak meg. Szomorú hangomat meg sem hallották. Az este bánatos színei elborították a mennyországot és én megtörten, sírva, ruhátlanul indultam vissza az égen, a felhőkön, az éjszakán át, Isten nélkül, gyalog, a földre.

És reggel, gyöngyöző homlokkal arra ébredtem hintalovam párnázott ólén, hogy apám darabka igazságához hasonló ujját rázza és így szólt: „Ejnye, fiam, ejnye! Ki hallott már ilyet? Hintalovon aludni!“

(Folytatása következik).

A Krisztus előtti hetedik században görög földön olyan szellemi áramlat száguldozott végig, amellyel nemcsak hatalmas erjű társadalmi forradalom volt, hanem a görög vallástörténelemben is rendkívüli jelentőségű nyomokat hagyott. A görög „nemesség” alkotmányának szigora alatt nyögő hegyvidéki szegény nép elkéseredetten kívánt írott, tételes törvényt, vagyis azt, hogy ne ítélkezzenek fölötté kényük-kedvük szerint. A földművelők és a keespásztorok vad daceal követelték a rendi alkotmány megváltoztatását. Ugyanezek a nyomorultak, az elégedetlenek, a kívülmaradtok, az új alkotmányon kívül egy új istent, *Dionysost* is megteremtették. *Dionysos* lett a felejtést és szabadulást kereső földműves- és pásztornép istene, aki az élet nyomorúságaiból a bor és gyönyör vidám útján vezette őket az önfelelt bódultság felé. A szegény földművesek és keespásztorok istenének hite mindenütt együtt járt a demokrácia diadalával és mint ahogy kultusza szoros szellemi kapcsolatban állott a demokratikus államformával, érthető, hogy Attikában, illetőleg Athénban virágozzanak indult.

Természetes, hogy a *Dionysos*-képzet a maga szenvedélyességénél fogva állandóan az érzékek lejtőjének sikos tetején mozgott, azonban a görög paraszt számára mindvégig a föld szagával és szöllő illatával teljes maradt és a szabad természetben élő egyszerű emberek képzelete az isten kíséretébe sok más fantasztikus alakot toborozott. Ezek között a legnépszerűbbek az argoliszi parasztok furesa földtermékenység-démonjai, a *szatirok*, amelyek mint erdei, hegyi és vízi szellemek *Dionysos* rendes és állandó kíséretéhez tartoztak. E különös teremtményeket *Homeros* még nem ismerte, azonban *Hesiodos* már „semmirekellő és huncut” természetükről emlékezik meg. Az erdők és mezők manói ugrándoznak, táncolnak, furu-lyáznak, nagyon szeretik az édességet, még jobban a bort és legjobban — a nimfákat. Így ismeri őket a váza-festészet és így szerepelnek a szatírdramákban. Kezdetben bakkecske formájuk, később ember alakúak lettek, bár még így is igen csúnyák maradtak. Bakkecskefülük és farkuk, pisze orruk, torzborz szakálluk és esetlen alakjuk volt.

Az ötödik és negyedik századbéli görög felvilágosodás a bujkáló manókat és csúf démonokat megfosztotta eredeti és ijesztő rémvonásaiktól. A babonákon diadalmaszkodó görög szellem már fölényes mosollyal tekint a szatír-képzeletre és ezért a felvilá-

gosodottság művészete eleinte izmos, erős testű, de koros férfiaknak ábrázolja a szatírokat; később tréfás és enygelő ifjak, jókedvű, kecses alakok válnak belőlük. Ilyen *Praxiteles* „Pihenő szatír”-ja és hosszú évszázadokon át, még a pompeii falfestményekről is, vidám és mosolygó szatírok pillantanak ránk. A dionysosi hit intuitív miszticizmusában állatként megszületett isten, a görög felvilágosodás szellemében jókedvű, fiatal emberistenné formálódik.

A szatíroknak korai, primitív elképzelési módja emlékeztet a germán mondák koboldjaira és így a babonás néphitnek volt alapja, hogy e furesa szörny a középkor újabb miszticizmusában ismét megjelenhesen. Ezért a középkor *ördöge* ez ókori alakok örökségeként lőlabá — legalább a fél lábára. Ez az oka, hogy a középkori babonák sötétjében a már bohókássá lett szatír ismét gonosz ördöggé alakul, akitől a falusi asszonyok éppen úgy rettegnek, mint valamikor őseik a szatír rémképtől. A falu mámoros képzeletéből megszületett jókedvű szellemből — megrontó démon lett, amelyet üldözni, elpusztítani és varázslatokkal, ráolvasással kell küzdi és imádkozással távol tartani. A középkor miszticizmusá éppúgy hisz a szatíroknak, mint az ókoré, de szívósan küzd ellenük.

Miként a görög felvilágosodottság megfosztotta a szatírokat ijesztő voltuktól, a középkori babonák szatírjaival is az új fölvilágosultság értelmessége küzdött meg eredményesen. *Rubens* életkedve és napfény-szerete máris semmit sem vesz át a középkor sötét és ijesztő szatírjaiból és „Gyümölcsösarató vívó szatír”-ján ismét a görög felvilágosultság derüje ömlik el. A természetudományos világlátás előretörése, mely felfedezéseivel és kutatásaival a legérelyesebben visszaáll a földre, a szatírokat is visszahelyezi a föld ligeteibe és létükben csak akkor hajlandó hinni, ha tapasztalja őket. És ha ez a kérdés ma ismét érdekel bennünket, csak azt bizonyítja, hogy a szatírokkal ma is találkozunk, napilapjaink feltűnő sűrűn adnak hírt róluk, sőt *Krafft-Ebing*, a század elején oly híres bécsi elmeszakértő állítása szerint a legelterjedtebb jelenségek közé tartoznak.

A modern felvilágosultság *önhiúságában*, amellyel a természetfölöttit, a nem-tapasztalható *elvetette magától*, a klasszikus képzelődés neveit úgyszólván csak arra tartotta alkalmasnak, hogy a kórosat és a természet-

ellenest jelölje meg velük. Magabizása, amely nem hisz a természetfölöttiben, a természetfölöttit jelző neveket a természetellenes megjelölésére használja. Így a szatír ma nem természetfölötti jelenséget, hanem egy természetellenes állapotot jelent. Azonban a mindennapi élet nem olyan büszke, mint a tudomány és a múlt mélyebben nyomul bele és erőteljesebben jelentkezik nyilvánulásában, szokásaiban, szólásmódjaiban, hogysem ezt a fiatal tudomány kiírhatta volna. Ha ma még azt mondjuk valamilyen turpisságnál, hogy „a lólab kilátszik belőle”, úgy akaratlanul a dionysoszi kor és a misztikus középkor hagyományosai vagyunk, — azonban ennek ismerete sem akadályozhat meg abban, hogy a tudományos megállapítások mögött ne keressük a „lólabát”.

A század tudományossága a *megértés* jelzavával indult fölfedező útjára az emberi lélek területén. Azonban mielőtt az expedíció útnak indult volna, olyasvalamit tett, ami kétségessé tette a fölfedezés eredményeinek értékét. Az expedíció ugyanis *előzetesen* normákat állapított meg, szabályokat, amelyek pontosan megjelölték az ép és a természetes határvonalát. Ebből következett, hogy mindazt, amit ezeken a határon és szabályokon kívül és túl fölfedezett, azt — *betegnek*, természetellenesnek, elítélendőnek és üldözendőnek nyilvánította. A normák és „az egészségés” fogalmának megállapítása azonban a fenálló állami és társadalmi rend szempontjából történt és a kutatások is ezekhez az előzetes megállapításokhoz viszonyítva folytak. Ez a módszer rendkívüli büszkeséggel állapította meg, hogy nemi ösztön valóban van és e fölfedezés után a nemi ösztönt nagy folyóhoz hasonlította, amely, ha természetes medrében folyik, az áldások kiapadhatatlan forrása az egyénre és a társadalomra is, azonban, ha kiesap medréből, áradásával egyénben és társadalomban — szörnyű pusztításokat okoz. A nemi ösztönt tehát „medrében” vizsgálták és a meder határait avval az indokolással jelölték ki előzetesen a legnagyobb pontossággal, hogy történelmi példákkal bizonyították a kiesapongás szörnyű következményeit. Végül is a nemi élet nem annyira csendesen folyó ösztönnek mutatkozott, hanem hol mint hatalmas gátakkal medrébe szorított folyó, hol mint pusztító, borzalmas áradat tünt fel. Ez a szemlélet — vagy normálist tapasztalt, vagy pedig valami undorító és veszedelmes betegséget.

Epen ezért a fölfedezők egy másik csoportja kutatási célul azt tűzte ki, hogy megállapítsa, miből erednek a normák és meg-

keresse, miből támadnak a normálistól való eltérések a nemi élet terén is. Ezek a felfedezők rájöttek arra, hogy a nemi élet területén a normák, de a visszásságok is csak következményei a társadalom gazdasági normáinak és visszásságainak. Az oly gyakran hallott példa a római birodalom hanyatlásáról és pusztulásáról, tévesnek bizonyult. A gazdag és nagy római birodalmat nem a nemi kiesapongások tették tönkre és dobták a népvándorlás ellentállni nem tudó marta-lékává. A római birodalom bomlási folyamatában a nemi „elfajulásnál” sokkal fontosabb és sokkal nagyobb hatású erők érvényesültek. Ezek a kutatók meggyőztek arról, hogy a nemi perverzión és a nemi ösztönök nem természetes kiélési formái csak *következményei*, velejárói és *nem okai* a társadalmi és gazdasági katasztrófáknak. A Krisztus előtti hetedik század elnyomott és emberi jogaitól megfosztott görög földművesei és kecskepásztorai a dionysoszi kultusz orgiáiban keresték az útát a demokrácia felé. Más újabb korok nemi elfajulásainak oka is elsősorban a kor gazdasági és társadalmi berendezkedésében kereshető és — mindig megtalálható.

A termékenyítő folyóként csörgedező nemi ösztön mesterséges gátjai a törvények voltak, amelyek az „egészség” nevében gondoskodni kívántak arról, hogy a folyó medréből ki ne esaphasson. A társadalmi törvények a nemi szabálytalanságokat szigorúan elítélik és büntetik és a valamikor oly pajzánul és kedvesen mosolygó szatírra a modern államok büntető paragrafusai sujtának le. Egyszer régen felvilágosodott nagy művészek vésői és esetjei siettek a félreértett szatír megmentésére, — ma az orvostudomány egyik iránya kívánja őket a börtönbe üldözéstől megmenteni. Az orvosok egy kis csoportja, akikkel az uralkodó orvostudományos felfogás korántsem azonosítja magát, — nemcsak a megértén, hanem a *megbocsajítás* jelszavával próbálja a bűnös szatírokat ismét emberivel átfesteni. Ez az orvosi belátás nem börtönt, hanem *kórházat* kíván számukra. És azt követeli, hogy a büntetőjog helyett az elmekörtan foglalkozék velük, mint Magnus *Hirschfeld* mondja: „A modern élet bírái az orvosok legyenek.”

Azonban az „amit megérték — azt megbocsajtom” útja a gyakorlatban, ha nem is a börtönbe, de — az örültek házába vezethet. A zárt intézet, az életből való kivonás és elkülönítés, a társadalomból való kikapcsolás az elmeegógyászat zsákutcája, amelyből nem vezet visszafelé az „beteg”, — de az elmekörtan számára sem. Ugyanaz, mint a börtön az igazságszolgáltatásban: az egyik nem

gyógyít és a másik nem javít.

Minden ok megvolt tehát arra, hogy bátor és lelkes kutatók új módszerekkel új területek felfedezésére induljanak a lelki élet beláthatatlanságában. Ezek nemesak megdöbbenő, hanem valósággal ijesztő eredményekről számoltak be. Azt jelentették, hogy testileg és lelkileg egészséges emberek között a némi ösztön kihágásai sokkal nagyobb mértékben elterjedtek, mint azt valaha is föltételezni mertük volna és hogy a folyó nem is folydogál olyan esendően és nem esőgödezik medrében oly békésen, mint azt valaha is bármely törvényhozó társadalom elképzelni merete volna. Kiderült, hogy a némi ösztön legalább is olyan szenvedélyes lehet, mint a mai társadalomban elismert és rendkívül sokra becsült sport, vagy a dohányzás, vagy a tánc és a némi élet megnyilvánulásai éppen úgy „szokássá” válhatnak, mint valami jelentéktelen, alig észrevehető testi tulajdonság. Ez a kutatás valósággal azt állította, hogy ha az ember nem is bakkecske, de egy kis utánjárással legalább is a bakkecske füle vagy orra mindenken megfáradható, szóval, mindenkiből „kilóg a lóláb”.

Mindez óriási megdöbbenést okozott és — ellentállást. Az történt, hogy a közvélemény, ez a hatalmas és mégis olyan könnyen befolyásolható és a művelődéssel gyakran szembehelyezkedő gyűlevészhad — egyáltalában nem volt hajlandó résztvenni azokban a mentési kísérletekben, amelyek a miduntalan elmerülő és elvesztésre ítélt szatír megmentésére irányulnak. A közvélemény — és a közvéleményt engedelmesen és gondosan kiszolgáló sajtó — ragaszkodik a bűnös szatírhoz. A bulvárlapok százával rajzolják fel a hegyeken viscorgó fogu szatírokat. Hellasi képzeletet is felülmúló torzalakban jelennek meg és a turistáskodó nőkre és sétálgató gyermekekre támadnak.

A közvélemény szatírt akar és szatírt követel. Nem bírja tovább némi ninestelenséget és szegénységét. Fantáziája ott tör ki kórosan, túlzottan, ahol a valóságos élet problémákat, megoldhatatlan kérdéseket tesz fel számára. Az elszegényedett színház, amely nem csallhatja tovább a revü meztelen görljeivel, elszegényedett zsebe, amelyből nem telik már a színésznők harisnyakötőit és kombinéit ismertető heti-lapra sem, — olyan természetesen nyúl a szatírhoz, mint a hosszán éhező a lakoma vízióhoz. A kielégületlenség hallucinál és vizionál, — de nem betegség, nem elfajulás és nem romlottság. És ha a vágy olykor a víziók és hallucinációk realizálásához

vezet, — ismét nem megértés, nem megbocsajtás és nem pszichoanalízis, hanem a társadalmi és gazdasági viszonyok ismerete szolgálhat csak magyarázatul. És ezzel nincs ellenmondásban az, hogy a benne kételkedőktől azt kérem, olvassák ei *Ferenczi* Sándor, a nemrég elhunyt nagy magyar pszichoanalitikusnak a Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik 1929. február-márciusi számában megjelent közlését „Egy proletárlány gyermekkorából”. A közlemény alcíme a következő: „Egy tizenkilencéves öngyilkos leány följegyzései első tíz életévéről. *Ferenczi* nem „analizálta meg” a rája hagyott följegyzéseket, azzal az indoklással, hogy úgyis ismert pszichológiai igazságokat igazolnának. Nem követek el kegyeletségét, ha azt állítom, hogy *Ferenczi* azért nem fűzött analitikus megjegyzéseket a közölt naplóhoz, mert-csak tudományán kívülálló, az analízis módszereivel meg nem világítható, szociológiai igazságokat nyerhetett volna.

Ez nem vád sem *Ferenczi*, sem tudománya ellen. Nem ő — és nem én — tehetünk arról, hogy a szatírok, ha a képzeletből meglevőnek — nem az előkelő városrészekben, hanem szabályszerűen a *proletárnegyedekben* jelennek meg. Nyilván valami összefüggésben kell lennie a szatírnak — és áldozatainak is, — a szociális viszonyokkal ma is, akárcsak születésekor Görögországban.

És nyilván a szociális viszonyokkal van összefüggésben az is, hogy ma a közvélemény — a szatír. A törvényekkel, szabályokkal, szegénységgel és átléphetetlen gáttakkal medrébe szorított emberi ösztön, — mint valamikor Hellasban — a képzelődésben csap ki medréből. Nem társadalmat pusztít, hanem egy elpusztulóban levő társadalom lelki függvénye. A szatír újabb korszakát éli a tudományosan művelt század nagy dicsőségére. Ismét megjelent a képzeletben, felvette szarvait és rüt, szörnyű mosolyát, ott vigyorog a nemiségeben elnyomott szegény társadalom látomásában, ahogy sok évszázad előtt az argolisi parasztlak primitív képzeletében vigyorgott. A szatír kiment a börtönből, kivonta magát az orvosok megértő és gyengéd elmeorvosintézetéből is és átváltozott szellemé. A szatír megúnta földi létét, melyet sem a művészek orvoslása, sem az orvosok művészete nem tud széppé és emberivé varázsolni. Ezért a szatír a művészi forma helyett a képzelet formátlanságát és a természettudomány biztonságá helyett a kísértet bizonytalanságát vállalta és él újra a képzeletben, a szellem kívánságaiban.

A MAGYAR PROGRESSZIÓ ÚTJA

Irta: SZIRTES ANDOR

A magyar progresszió kérdése — a hajdanié és a maié — minden bizonnyal tisztázandó probléma, fölmérendő terület s mint ilyen, egyre gyakrabban fesszeng e nemzedék tudatában, mert az élen haladók és előrehaladók csoportjának arculata, ha kevesek és ígéhirdetők is csupán, mindig elevenbe vágó „miért?” a mások és többiek felé. És különös erővel és mélységgel akkor, ha e „mások és többiek” új történelmi földlökések irányában kezdenek rendeződni. A progresszió vizsgálata és az iránta való érdeklődés — önmegfigyelés, mert hiszen kinél jelentkeznének elevenebben és fölismerhetőbben az új újkor irányai felé mutatató attitűdök, mint éppen a progresszióban?

Melyek társadalmi indítékai progresszív mozgalmainknak, mely feladatra hivatottak és mely feladatot töltötték be — ha egyáltalán betöltötték — a magyar élet formálásában?... A kérdés aránylag egyszerű, próbáljunk hát válaszolni rá s bár úgy lenne, hogy „érett ésszel, józanon.”...

A mai magyar progresszió igen sokszor a „kiteljesedés” öntudatával tekint vissza a háború előttiére. Hirdetik, hogy különbek, mások, realisabbak és mélyebb gyökereik amazoknál. A mai szituációra végtelenül jellemző az elégtelenségnek ez az öntudata s úgy véljük, ez a pont az, ahonnan a magyar progresszió terepét áttekinthetjük.

A háború előtti Magyarország a megkésetttség jegyében állott. A nyugat fiatal, sőt sokszor már férfikoruk delébe ért társadalmi, hétmérföldes eszímával jártak a magyar valóság előtt. Külön és alapos és sürgősen elvégzendő tanulmány feladata lenne ennek az elkésztésnek egész történelmi talaját felásni, minthogy maga a tény hosszú évtizedek óta ismert és olyan derék öreg urak is írásaik történelmi háttéréül választják, mint a túlságos progresszivitással legkevésbé sem vádolható Horváth János. Szerintünk Magyarországnak ez a megkésetttsége, de, ha helyesebben öhajítjuk e jelenséget meghatározni; „különös helyi alkata” volt a háború előtti magyar haladók különös arcának legfőbb, ha nem *egyetlen* meghatározója.

Nyugaton a 19. század polgári forradalmi már régen elfújta első dühüket, sőt

a megmozdulások ijesztő mumusaként ott állott már a fölkelések kavargásában, néhol az ipari proletáriátus szervezett ereje is. Ha nem is egyértelműen és nem is mindenütt azonos formában, azonban a nagy történelmi fordulat megtörtént. A tizenkilencedik század szociális erői és alkotó irányai a fiatal vállalkozó jókedvével és fürgeségével húzták új épületet a feudális Európára, hiszen jóideje „építeni készen volt kövük”. A századokig formálódó és alakuló polgári osztály fenegyereke a történelemnek; a hátsóbb sánckba szorítja a feudálisokat, vagy ahol azok befolyása lényeges marad, az alsóbb osztályokkal szemben ő szállítja neki a fegyvereket.

És Magyarország?... Magyarországon nincsen polgárság, vagy ha van, ez nem a történelmi tradíciójú burzsoázia, amely századokon keresztül állta és szította a társadalmi küzdelmeket, amely szembenállt nemességgel, főpapsággal és császárral-királlyal. Ma már mindenki előtt világos, hogy a kapitalizmus tizenkilencedik századbeli kialakulása az ipar jegyében állott s ez az ipari előretörés bontotta-választotta egymással szembenálló — és végül egymással harcoló — osztályokra a társadalmat. A modern proletáriátus és modern burzsoázia kialakulása nem is válik másképpen lehetővé. *Magyarország* pedig — lehet-e ezt az egyszerű ténnyé elgyszer hangsúlyoznunk? — *agrárország*, ahol az ipar és a vele kapcsolatosan kialakuló osztályok csak helyenként és alkalmilag voltak jelentősek, a magyar élet tömegszerűen jelentőségteljes társadalmi adottságait mindig a teljesen más kötésű agrárrétegek reprezentálták. Különösen hozzájárult ennek a helyzetnek a kialakulásához Ausztriával való függő viszonyunk, hiszen nemcsak, hogy Ausztrián keresztül voltunk területileg a nemzetközi élet vérkeringésébe bekapcsolva, de a fejlődöttebb osztrák polgárság gazdaságilag is jelentős nyomást gyakorolt a magyarra. Jelentősebb ipartelepek csak Budapesten és az ország néhány, alig komolyabban szám-bajjövő nagyobb városában alakultak. S a magyar társadalom ilyenén alakulását nem kis mértékben tette kedvezőtlené a lényegében még napjainkig is csak formailag végrehajtott jobbágyföldszabadítás, mert hiszen a parasztot rendjenk csak „szabaddá” tették, de földet nem kapott (1920-ról inkább ne beszéljünk!) és így klimatikus

és más súlyos gazdasági okokat most sajnos figyelmen kívül hagyva, nem is volt meg ennek a kimondott agrárszűkületnek a lehetőség, hogy modern agrártársadalomná alakuljon. A helyzet tehát valójában az volt, hogy az ország lakosságának túlnyomó többségét a szegény, nélkülöző és sokszor-fölhasznált parasztság jelentette, amely már a múlt század harmadik évtizedében is a banktöke „testvérier” ölelő karjai közé került és helyzetének megváltoztatása csak nagyszabású reformpolitikával, vagy társadalmi forradalom útján látszott kivihetőnek. Az ország ipari proletáriátusa számszerűleg jelentős erőt *nem reprezentált*, a paraszttenger borzalmas szorítása között élt, hiszen a nagy agrárszegénységben a parasztság városba vándorló munkaereje állandóan az ipari töke rendelkezésére állt. Magyarországon soha nem alakult ki sem mennyiségi, sem minőségi tekintetben egy olyan munkásréteg, amely nyugati mintára zárt, hatalmas organizációkat alkothattott és elért részleges eredményeit védeni tudta volna. Ezért nem volt mindmáig a magyar munkásmozgalom állandó lüktetésű és *állandóan felfejlődő mozgalom*, hanem csak nagy föllángolásai voltak, amelyet olyan dátumok bizonyítanak, mint 1912, 1918 és 1930. Ezek az akciók is csak akkor voltak lehetségesek, mikor a magyar társadalom szerkezete vidéken is föllazult és így alapot adott a városi, főleg a fővárosi ipari proletáriátus kitérésének.

Ezeket a kissé hosszadalmas előzményeket azért kellett elmondanunk, hogy valamennyire, ha szűken is, fölrajzoljuk azt a szociális bázist, amelyen a háború előtti magyar progresszió állott. A parasztság feudális elnyomása, a járószalag, amelyen a szövetkezett feudális-kapitalista uralkodó rétegek vezették, megakadályozták azt, hogy a parasztság megkezdje a maga önálló társadalmi mozgalmát, noha kérdéses, hogy a parasztság ilyen mozgalomra általában képes-e. Az ipari proletáriátus, amint fent láttuk, csak radikális mozgású, de nem döntőszúlyú helyi energiát képviselt és így természetesen a háború előtti haladó magyar szellemiség utópizmusa és gyökértelensége. Az Ady-ak fájdalmas emberséggel siratták a magyar progresszió sorsát és igazabban, mélyebben mondták ki ez ország valóságának nagy titkait, mint azt a Független Szemle Thomas Mark nevű munkatársa gondolja. Mert akkor úgy volt, hogy „magyar és vátesz, épen elég, hogy honi késsel szent szíven döfölkék.” „Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik, rokkannya ér el az éjszakáig.” Bizony e nyomorult magyar kö-

rülmények között beléjük sajgott egy tehetetlen generáció kínja-fájdalma, mikor nem tudták, hogy profétának születtek-e, vagy zsigorásnak. Vegyük tudomásul, hogy az Ady-ak betegsége és jajongása *egy földrehusárgolt ország betegsége és jajongása volt!*

A régi magyar progresszió legjellemzőbb vonása az, hogy *nem találta meg a magyar valósághoz való utat. Külföldi eszmédrámlatok dunavölgyi lerakódó helye voltunk anélkül, hogy a maga korában kétségtelenül jogosult liberalizmus, demokrácia, vagy akár szocializmus magyar feladatát megtaláltuk volna.* Valahogy bizony úgy van, hogy itt csak a professzionátus lelkek üztek realpolitikát, de sohsem jutottak szóhoz a valódi nemzet — és társadalomformáló erők. Tegyük még azt is hozzá, hogy sohasem léptek a küzdőtérre egy átfogó mítosz, vagy teória lobogója alatt a reális irányokat reprezentáló magyar paraszt-polgárkispolgár-, de még munkástömegek sem. Szomorú volt ez a háború előtti magyar progresszió. Magyarországon a forradalom is csak „jelkiállapot” volt, csak kétségbeesett és vergődő menekülés egy szebb jövő és közösség utópiája felé. Lukács György, aki a háború előtti magyar szellemi élet egyik legjelentősebb alakja volt, írja: „Mindennél a magyarok a legmodernebbek. Sírnyalóan groteszkül járnak elől a legradikálisabban minden új művészi és filozófiai mozgalomban; minél becsületesebbek és minél magyarrabbak, annál inkább. Mert ninesen magyar kultúra, ahová bekapcsolódní lehetne és mert a régi európai ilyen szempontból semmit sem jelent. Csak a messzi jövő hozhatja meg a megálmodott közösséget számukra. Ilyen az orosz intellektuellek helyzete is, de azoknak legalább van forradalmuk és van miben formát találania a kultúra utáni vágyódásaiknak és ez a teljesülés súlyt és formát ad minden, nem direkt szociális és politikai alkotásuknak is; a magyarok vágyódásai meddőkk kell, hogy maradjanak örökre”. Vajjon nem nyomta-e rá ez a meddőség és tehetetlenség, ez a súlytalanság és formátlanság bélyegét az ajándékként ölükbe hullt magyar forradalomra?

A Huszadik Század folyóirat köré Magyarországon legfogékonyabb elméi csoportosultak. A háború utáni magyar szellemi élet egyideig csak ünnepnapokon tudott intelligenciában és európeárságban olyat produkálni, mint ezek az emberek. És mégis!... gyökértelenek voltak a magyar glóbuszon, amely még 1867 kódébe burkolózott. Érezték, Ausztrián keresztül és a német szövetségben a germán imperialista mohó-

ság nyomását és szellemi életükkel Páris felé fordultak. A magyar polgári progresszió igen sokszor közel állott a francia szindikalizmus mondanivalójához és nem véletlen az, hogy a honi munkásmozgalmat Szabó Ervin szellemi fensőbbesége alatt álló radikális-szindikalista szárnya ehhez a polgári progresszióhoz állott a legközelebb és kölcsönösen át — és átítatták egymást. A magyar nép széles tömegeihez azonban nem jutottak. Pazar könyvkiadásuk, nagy felkészültségű napi sajtójuk is, a dolog természeténél fogva nem volt elegendő ahhoz, hogy egy magyar szociális mozgalmat tudjanak kiváltani. Csak a városban hatottak, különösen a nem törzskösen magyar polgárságnál s a hangszerelés kitűnőbb technikájú volt, mint maga a melódia. Igaz, megérezték azokat a problémákat, amelyeket a magyar föld nyújtott: a parasztság kérdése, a nemzetiségi kérdés, a Monarchia felbomlása állandóan napirenden volt náluk, de ebből sohasem tudtak széles napi politikát kovacsolni. Nem pedig azért, mert egy újszerű polgárság fiai voltak, amelynek származásában igen kis köze volt a magyar tömegekhez és legfőképpen azért nem, mert az ország szociális alkata utalta őket erre a meddő ségre. Amikor a háborúvégi szerencsés körülmények összejárása folytán hirdelen a magyar élet legtetőjére emelkedtek, váratlanul és lökésszerűen; a magyar élet irányítása és átforgalmazásának feladata idegen anyagként hullott ki kezükből. *Kitűnő európaiak voltak, de nem európai magyarok.* A forradalmat is doktrinának fogták fel, nyugati mintára akarták formálni a magyar körülményeket s itt esődöt mondtak, mert ezek a viszonyok önmagukhoz mért új berendezést kívántak. Az ellenforradalom vé-

gül is nem a magyar parasztság aktív ellenállása segítségével győzött felettük, hanem a parasztság passzivitása útján, mert hiszen hol voltak ennek a parasztságnak paraszt-organizációi és parasztöntudata? Minden felduzzadása ellenére, nagy csatát vezetett itt nemcsak a polgári, hanem a munkásmozgalmi progresszió is. Kis munkásosztály kis mozgalma volt s esoda-e, hogy a közvetlen forradalmi konjunktúra után elgyöngült és a magyar ipari munkásosztály tragikus magáramaradottságát mutatta a passzivitásával az ellenforradalom szolgálatába szegődött parasztsággal szemben?

Hosszú ideig készülődött ez a háború előtti progresszió a magyar sorsba való beavatkozásra és a szociális erők vihara hamar elfújta őket a honi politika vízeiről. Ma európaszerte, szétszórva tengetik életüket, minden kapcsolatukat elvesztették a kárpát-völgyi társadalmi mozgalmakkal. Néha-néha parasztságnak egymásra, Jászi Oszkár megtámadja Károlyi Mihályt, Károlyi Mihály a magyar nép elárulásával vádolja a szociáldemokratákat, a szociáldemokraták bűnös kalandoroknak mondják el a kommunistákat és így tovább, azonban mindennek, a mi mai kérdéseink számára igen kevés jelentőségük van. Hitler Adolf talán mégsem tekinthető progresszívnak s mégis, ő leszögezte azt a sokszor elmondott tény: „A múlt soha többé nem tér vissza“. Ajánljuk-e ezt az igazságot a régi magyar progresszió itt maradt utolsó mohikánjainak figyelmébe? Azt hisszük szükségtelen, mert súlyuk, jelentőségük annyira kicsiny, hogy már az a tanács is szélmalomharcot jelentene...

(Folytatjuk.)

Szegedi Kis Kalendárium 1934. Egy évi kényszerszünet után ismét beköszöntött a kis naptár. E kis könyvecske a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma sokoldalú munkájának falu felé néző tevékenységével függ össze, ebbe gyűjtik az Alföld dalos szavait. Ezúttal *Péczely Attila* hódmezővásárhelyi tanyák közti népdalait közlik. Régiek és újak, variánsok és frissesültek gyűltek össze. Mutatóba hozunk egyet: A pusztai, a pusztai legényeknek nincsen pénzük, nincsen pénzük szerényeknek. Bangóért nyúl a zsebébe, tökmag akad a kezébe...

Megújhodott erő régi szóban, jelen idő, régi idő a nótában. A naptárt a szokáshoz híven *Buday György* tollrajzai ékítik stilszerűen és a nótával egybeforvra.

Igy elszórtan a kis naptárakban a nóták nincsenek a népdallal foglalkozók kezeügyében. Néprajzilag értékes munkát végezne a Művészeti Kollégium, ha etnográfus tagja — hisz van ilyen — összegyűjtené ezeket az alföldi vadrózsákat s kritikailag megszűrve, külön kötetben bocsátaná ki.

Erdődi József.

DISPUTA EGY KRITIKÁRÓL THOMAS MARKKAL

Írta: FÜLÖP ERNŐ

Egészen új, bátor fellépésű és mulatságos műfaj jelenik meg a porondon: a felelőtlen irodalmár. Szuggesztív meggyőződéssel eldarálja modanivalóját: a fehér fekete, a jó rossz, sőt a jó kék és a rossz lól. — „az elmélet és művészet két egymással teljesen független örület”, a Kapital „egészen rossz és unalmas könyv” stb. stb., csupa újság, mert csupa ostobaság, amit még józan ember nem mert állítani a nyilvánosság előtt, csupa újság, mert 100%-os felelőtlenség.

Thomas Mark személyét kikapesolom. Nem az ember, hanem a műfaj, az attitude, hogy az ő nyelvén beszélünk: a képlet érdek. Normális időkben napirendre kellene térni felette. Az a pársoros kritika, amelyhez hozzászólók, vádirat és egyuttal ítélet írja ellen. Ma azonban, a társadalmi és szellemi káosz korában, mikor pld. Spengler számtalan tény hamisítása, zavarossága és zavartkeltése ellenére még egyes tudományos körökben is komolyan veszik, mikor Werfel a földközi tengeri és északi világszemlélet döntő ütközetéről beszél, mikor az intelligencia annyira tévova, ingadozó és bizonytalan, hogy minden elvet magáévá tesz, amely nem követel tőle áldozatot vagyis gondolkozást, a kritikátlanság és félelem korában a „felelőtlen eszmék” ellen védekezni kell.

Th. Mark mindenekelőtt arra hívja fel figyelmünket, hogy Remenyik Meséjének habja „pocsék marxista propaganda”. Én sem marxista, sem pocsék propagadát nem találtam benne. Természetesen ez egyéni kérdés. Ez a mondat: Fenn az ég sötét volt, sötét és vigasztalan, akár az alvilágban, vagy: Cassius úr is fogta magát és átvágott a térségen, bizonyos szempontokból marxista propagandának tekinthető a tudományos közgazdaságtan, vagy a statisztikai hivatal jónéhány megállapításával egyetemben. (Spengler hasonló logikával az első keresztényeket, Voltairet, Rousseaut sőt A. Smithet is bolsevistának minősítette.) Jellemzőül azonban megjegyzem, hogy némelyek ellenforradalminak tartják Remenyik könyvét. Céline Utazását a bal- és jobboldal egyaránt igyekezett kisajátítani. Remenyik ellenkező hatást ért el. Ezen érdekes elgondolkozni. Nálunk az emberek túlságosan félnek az igazságtól és bosszút állnak érte. Cassius úr annyira agyalágyult, kores, szétfolyó, hogy kiki magára ismerhetett benne.

Tegyük fel azonban, hogy a munka tartalmaz nyílt vagy burkolt marxista propagandát. Ronthatná ez értéket? Tényleg független két örület a művészet és elmélet? Tényleg gyöngíti a szatíra erejét, ha világnézet érdekében íródik?

A szatíra történelmi termék és műfaji követelményeit, szabályait, lényegét csakis történelmileg lehet meghatározni. Th. Mark is hivatkozik történelmi nevekre. Igazolják őt? Mondjuk Aristophanes „az élet nagyszerű értelmetlenségé” fölött érzett megnyugvása érdekében” írta szatirikus drámáit? Nem. A szatíra fegyver, harc, támadás, a valóság ellentéteinek feltárása s mint minden harc, érdeket, eszmét szolgál. Aristophanes pártpolitikus volt, ezt minden irodalomtörténész kénytelen elismerni. Pacifista és pánhellenisztikus: ezért támadja a peloponnesosi háborút, a katonai és fegyverkereskedő klikket majdnem minden művében. A békét azonban nem teszi nevétségessé. Támadja a szofistákat, plutokratákat, demagógokat, utopistákat is egy határozott oligarchikus konzervatív világszemlélet érdekében. A humor bizonyos megnyugvást és kibékülést fejez ki. A szatíra nem. Motivuma a gyűlölet, megvetés, a nyílt ellenségeskedés. Akkor virágzik, amikor feszülő és kirobbanó ellentétek vannak, osztályharcok, társadalmi válságok.

Schiller írja: „A szatírában a valóságot mint hiányt állítjuk az eszmény, mint legmagasabb realitás ellenében”. Akár a múlt, akár a jövő szolgáltatja az eszményt: nélküle nincs szatíra. Az első német szatirikus Heinrich v. Melk osztrák szerzetes reakciós cél: a clunyi vallásreform érdekében támadott, Rabelais viszont a progresszív renaissance, Erasmus a humanizmus, Voltaire és Heine a polgári kultúra érdekében mart, rombolt, sebesített és tisztított.

„Olyan időkben, amelyek nem kedveznek változtatási törekvéseknek, mint 1850—1885 között, — nincs szatíra — írja Merker. Tehát nemcsak, hogy nem esőkkenti a szatíra intenzitását, ha írójának akár pártpolitikai szemlélete is van, — hanem a szatírának egyenesen létfeltétele, hogy írója a korban meglevő, készülő, vágyott eszmék érdekében, változtatási szándékkal harcoljon bizonyos valóságok ellen, felfedvén bennük a koresat, bergsoni értelemben vett gépiest, az elavultságot és kicsinyességet”. „A szatíra a társadalmi vagy politikai álla-

potoknak gúnyos rajza“, tehát nem műfaji hibája, hanem *műfaji követelménye* a gúny, mely elképzelhetetlen bizonyos értékek elismerése, vagyis társadalompolitikai állásfoglalás nélkül. Remenyik ennek a követelménynek eleget tesz, propagandája, ha nem is marxista, mindenestre progresszív, helyenkint kiforratlan, ellankadó, de sohasem bántó, a tényekben és elrendezésükben nyilvánul meg, nem pedig szónoklatokban. Tehát: vagy még nem akadt eddig a világirodalomban szatirikus, mert egyik sem írt Th. Mark görög pogánysága és tragikus megrendülése érdekében. — vagy pedig Remenyiknek, a szatirikus írónak nem válhatik művészetileg ártalmára progresszív és humanista világszemlélete és „arcátlan“ optimizmusa.

Th. Mark ezután már kevesebb eredetiséggel Remenyik világnézetének létjogosultságát vonja kétségbe. Szerinte a világ teremtésétől kezdve a végítéletig állnak emberek bizonyos intézetek folyosóin és szenvedik a hivatalnokok „felhőborítóan pimasz“ megalázásait. Ez kétségkívül szintén újszerű megállapítás. Így volt és így lesz és ha nem, annál rosszabb a tényekre nézve. Ezek után nem marad más hátra, mint az ember ragadozó-állat mivoltának megállapítása à la Spengler et Co. Mi inkább azt tapasztaljuk, hogy az emberi természet nem rossz, se nem jó, hanem a jó és rossz, borgiai és krisztusi, a kegyetlenség és önfeláldozás mint lehetőségek lapanganak benne. Adott állandó csak az életnek, hatalomnak, szerelemnek, az ösztönök sza-

bad működésének vágya és akarata. Az ösztönök alapján mindenből lehet gyilkos, tolvaj, hazudozó, kizsákmányoló Raubtier, — de lehet a más köreit tiszteletbentartó, szolidáris kultúremler is, — s a végső meghatározó nem az „emberi természet“, hanem a társadalmi rendszer, amely a lehetőségeket szükségszerűségekkel alakítja. Ha ez megváltoztatható, az optimizmus jogosult.

Végül még néhány szót a „Szakállas Agyrém“ problémájához. Thomas Mark szerint a Kapital „egészen rossz és unalmas könyv, mert nincs benne semmi humor.“ A Kapitalban tényleg nincs humor, — egyébként ez tudunkkal tudományos műnek nem szükséges kelléke — viszont humor és szatira nem ugyanaz (lásd a középiskolai tankönyveket) és szatirában bővelkedik a Kapital, mint Marx minden alkotása. Tessék csak elolvasni! Ha a címlapban, vagy a szerző nevében nem is, de az első oldaltól az utolsóig a száraz, tudományos definíciókon és szillogizmusokon áttör a támadó Marx heinei gúnyja, csapongó, mardosó életereje, hasonlatokban, jegyzetekben, idézetek alkalmazásában. Például találmra a 65-ik oldalt lapozom fel, ime: „Ihr Wertsein (t. i. a vászoné) erscheint in ihrer Gleichheit mit dem Rock, wie die Schafsnatur des Christen in seiner Gleichheit mit dem Lamm Gottes.“ Hasonlókból kötetet lehetne összeírni...

Véleményem szerint nem a Kapitalt kell kidobni az ablakon. Egészen más dolgokat. Például az irodalmi felelőtlenséget, mely ezuttal Dionysos maszkjába öltözött.

TAMÁS SÁRI

szerzői estje március 21-én a Goldmark-teremben, (Wesselényi-u. 7.) ½9 órakor, a *Független Szemle* rendezésében.

Műsor:

I.

Nagy Endre:

Bevezető.

Hollán Lili:

Jóság.

Ennyi a világ.

Gondoltál-e már arra?...

Ligeti Vilma (zongora):

Brahms: Rapszódia.

Granados: Dance espagnole.

Ascher Oszkár:

Lobog feléd a hajam.

Már unom az arcom a tükörben...

Ugy nézlek...

Háború (novella.)

II.

Farkas Endre:

Nagy szárnyadnak nem fáj!

Én már régen meghaltam.

Molnár Lilly (ének):

Schubert: Margit a rokkánál.

Franz: Összel.

Zongorán kísérő: Lukács Béla dr.

Messinger Pál:

Tapintó ujjaimtól...

Csak visz az élet.

Isten felemeli a fejét.

Napraforgó a tenyereden

Áradnak az emlékek — Tavasz.

Mesebeli erdő mellett.

Tamás Sári:

Mare morto (novella).

Megmártottam magam az életben...

V. Kraus Ilonka—Vincze László:

Beethoven: Szonáta zongorára és gordonkára (f-dur).

Belépőjegyül szolgáló műsor ára: 80 fillér.

SZEMLE

IRODALOM :

DOS PASSOS: *A 42. szélességi fok*. (Kosmos 1934.) *John Dos Passos* négy jelentékeny könyvével (*Three soldiers*, *Manhattan transfer*, *42. nd parallel*, *Nineteen-nineteen*) milyen rendkívüli hatást tett, azt mi sem igazolja jobban, mint a hozzáfűződő rengeteg félreértés. Mert hiszen egy mű nagysága sohasem abban jelentkezik, mennyien azonosítják magukat vele, hanem abban, mennyien követnek el mindent, hogy meneküljenek tőle. A menekülés ott nyilatkozik meg, hogy az ember a könyvet olvassa és befogadja. Ez a könyv elpusztításának leghatékonyabb módja: asszimilálni, megenni és megemészteni. Eltüntetni — a saját én részévé fogadni: felszívni. Vagyis: elfelejteni.

A legkézzelfoghatóbb félreértés *Dos Passos* műveiről egy amerikai esztétikus agyából pattant ki, amikor azt írta, hogy, amit az író regényeiben csinál, az: „kétségbeesett naturalizmus“. Ez az esztétikus csodálatraméltó bátorsággal tévedett. Alig kisebb ennél egy magyar kritikúsa, aki tavaly a *Napkeletben* azt írta: „*Dos Passos* művésze polifémosz művészet... egy szeműl óriás örülete“. Ők vannak legtávolabb attól, hogy lássák, mi folyik a „42. szélességi fok“-ban, amit most adott ki a *Kosmos*. Egy mű addig él, amíg félreértik, írta *Wilde*. Persze, addig védekeznek elleae. Addig menekülnek előle. Addig vitatkoznak fölötte. Addig olvassák.

Ez a beállítási paradox. Igen, De a „paradoxon a gondolat szenvedélye. A gondolat paradoxon nélkül olyan, mint a szerelmes, szenvedély nélkül“. És ma az ember ott tart, hogy tűrhetetlennek érez mindent, amiben nincs szenvedély.

Dos Passos félreértése a modern szellemiség egyik legérdekesebb fejezete. Most nincs szó arról, mit tanult *Joycetól*, *Proustól*, a mozi-szövegkönyvtől, sajtóriporttól és zenei szimfóniától. *Dos Passos* is, mint minden korszerű nagy művész, számtalan hatás kereszteződésében áll és több, mint a hatások összegének kétezerese. Minden regénye: Amerika. Farm. Middle-West bornirt sörpredéke, gépek, utak, autók, munka, kaland, pénz, sexus, kenyér, hisztéria vegyülete. Ez a legjobb, legbiztosabb és legélvezetesebb tévedés. Pompás zajok: az emeletes vasút dübörgése, hajótülkölés, motorberregés, sóhajok, káromkodás, ima — harsogó mozi-riport-szimfonia-költemény-dráma: sorsok,

szenny, komolyság, virág és méreg, átszűrve a szerző ironikus-bámuló-ijedt-örömteli tudatán egyetlen kaotikus örvényre, amibe sodródva az ember az emésztő-tápláló örök életlendület félelmetes erejét éri. Ez a *Dos Passos*ról való felfogások közötti leglényegesebb illúzió. Nem sajnál fáradságot és kétszáz ezer szóban mondja el ugyanazt: Amerika Amerika Amerika Amerika. Abban a gyermeki hitben, hogy a halmozás a kifejezést intenzívebbé teszi, nem restel fizikai munkát az írógép mellett, papírt vesz, gondolkodik, szenved, — kiadót keres, felügyel a korrektúrára és pénzt fogad el érte. Mindez azért, hogy hiábavaló semmiséget mondjon, amit úgy is mindenki tud, ha tud és, amit úgysem fog megtudni senki, ha nem tud.

Ugy látszik, mintha kiszemelt volna néhány porszemet és figyelne, hogyan viszi a szél a 42. szélességi fokon nyugatról keletre, Amerika különböző helyeiről Newyorkba, a magnetikus központba. Emberek sorsa? Talán csak egy atom a mikroszkóp alatt: talán a csillagvizsgáló refraktorán át a nagy tér. A porszem kevésbé érdekli, inkább a szél. A mozgás érdekli: a mechanikus mozgás. *Dos Passos* számára az organikus élet kivétel a mechanikus démoni erők kavargásában. Lélek? — nem. Technika. Ez a több. Ember? — nem. Gép. Rettenetes gépek: dospassosi fantázia óriási transzformátorai, turbinái, fűrógépei, emelői, áramfejlesztői, — asztromikus gépdémonok természetrajza. Értelmetlennek látszik, mert külön aritmetikája van; örülnek és rombolóznak, aert erőgyeége a százmillió volt; vadnak, pedig olyan kényes, érzékeny és finom, mint amilyen egyetlen ideg sem. *Dos Passos* kémiai reakciókban, affinitásban, diffúzióban gondolkodik és ezt csillagászati méretekre állítja be. Onnan érti meg a világot, ahonnan egy pilóta, vagy soffőr, csak megvan benne Edison gép-közelsége és Archimedes kozmikus technika-ismerete. Ha valaki még nem tudta, a technika milyen nagy, a „42. szélességi fok“-ból meg fogja tudni, hogy milyen kicsiny.

Égészen bizonyos, hogy *Dos Passos* „42. szélességi fok“-a a mai könyvek között egyike a legfontosabbaknak. Hogy tíz év múlva is az lesz? — döntse el, aki félreértéséhez a jóslás műformáját választja. A mai élet illúziójának *Dos Passos* nélkülözhetetlen része: a megalómánia igazolása, a monumentális csodálata, a tempóimádat, a pokoli zörejekben érzett ördögi öröm, a nagy oceáni harsogásban való gyönyörűség.

Aki barátja az illúziók keverésének és szereti az ellentéteket, az a „42. szélesség“ előtt olvassa el *Russell-Whitehead* logikáját, utána pedig *Kempis Tamás* „Krisztus követését“.

Thomas Mark.

**Egyetlen budapesti speciális zsidó
kölcsonkönyvtár és könyvkereskedés:
GONDOS SÁNDOR Andrásy-út 67.**

L. F. CELINE: *Utazás az éjszaka mélyére.* (Nova 1934.) „Örökre elmegy az ember kedve a röhögéstől, a fikarenyi bástyák tövében háborús szagok áporodnak, a félig leégett és össze-lőtt falvak, a esőbejutott boltok szaga, mindezek felett pedig ott lebeg az elvetélt forradalmak levegője“.

A körülöttünk lévő dolgokról lehámlottak az összes felületek. A trikolórok ma már éppen olyan kevésbé alkalmasak a valóság eltakarására, mint akár a szovjetesillag, vagy a vatikáni állam zászlója. Elfelajzottunk lelkesedni dolgokért, mert az elmúlt húsz év, ha másra nem is, de arra mindenesetre jó volt, hogy kipofozza az emberekből a lelkesedni-tudást. Egy kicsit túl mélyen utaztunk bele az éjszakába és néha olyan mélyen, hogy azt kellett hinnünk: ennek az éjszakának nem lesz hajnala.

Celine regénye Baedeker ehhez az utazáshoz a különbséggel, hogy nincsen benne két, három és egy csillaggal jelezhető értékelési különbség, az ő világában minden egyformán sötét, az emberei mindig egyformán emberek és az egész egy sötét és reménytelen kép, amelyből kiemelkedni csak a még sötétebb dolgok emelkedhetnek ki.

Celine regénye a megfordított képe mindannak, ami az elmúlt húsz esztendőben körülöttünk történt. A világháború lelket és testet építő „accélfürdő“-jének másik oldala, a gyaratosítás „kultúrmisszió“-jának másik oldala, az amerikai racionalizálás másik oldala és másik oldala mindennek. Ami az egyiknek nappal abból az ő emberei csak az éjszakát élik és csak az éjszakát látják. És „elmegy az ember kedve a röhögéstől“.

Az esztétikus méla undorral dobhatja el ezt a könyvet, mondván: így nem szabad írni! *Pongyola*, „szétesően van megírva.“ De kérdezhetjük, hogy nincs-e szétrohadóban az a világ, amelyet megírt.

Baloldali kritikusai szemére vehetik, hogy nem mutat utat, mint ahogy ezt a maguk korlátoltságában annyiszor megteszik. Csak egyről feledkeznek meg. Arról, hogy nincs út.

Celine szemléletében nem a nacionalizmus, vagy szocializmus, vagy akármilyen más izmus vált értelmetlenné, hanem értelmetlenné vált minden célkitűzés. Nem egyes emberekben, ha-

nem az emberben vesztette el hitét. Elég volt neki abból az emberből, amelyik végig csinálta a világháborút, elég volt neki abból az emberből, amelyik az európai kultúrából csak az alkoholt és a szifilisz tudta kapni és elég volt neki abból az emberből is, amelyik dollárokért hajlandó volt géppé aljasítani magát. És, ha ez az ember, akkor ő nem kér belőle. Ha ez a nappal, beleássa magát az éjszakába és ha ez az éjszaka, akkor nem akar álmodni többet.

Vajda Henrik.

FENYŐ MIKSA: *Hitler.* (A Nyugat kiadása.) A mindennapi kritika józan és objektív írások könyve a *Fenyő Miksa* Hitler-tanulmányát. Megdöbbentő mértékűtörtérettel, gondos felépítéssel, óvatos következtetéseit. Pedig mindez látszat: *gondosság, mérték-tartás, józanság* — ezek mind megvannak *Fenyő* esszéjében. Minden érvet figyelmen kívül hagyva jobbra és balra, nem intézi el a hitlerizmust könyveden, nem ítéli el fölényes 19. századbeli megokolással, nem tartja egyszerűen csak humbugnak, népőrületnek, merő demagógiának, megállapítja, — hogy a német nép millióit mozgatta meg és ezzel a *ténnyel nem lehet vitatkozni*. Másfelől nem is tud és nem is akar lelkesedni érte, *nincs kedve behódolni politikai divatnak*, mentes tud maradni a ma uralkodó lelki járványoktól és nem tesz engedelményeket a horgkeresztnek. De végeredményben ez az *objektivitás is csak látszat*. *Fenyő* stílusa vezet felre az olvasót és bíráló. A logikus, csaknem *franciásan világos stílus*, amely higgadtan, egyszerűen, póztalanul tárja fel a dolgokat.

De van objektivitás — és talán ez a legértékesebb fajtája — amely sokkal inkább *belső fegyelem*, mint született lelki habitus. Van *józanság*, amely csak a *természetes és egészséges indulatosság takarója*. Ilyen a *Fenyő Miksa* józansága is. Hitler-tanulmánya a stílus egyszerű objektivitásán és az anyag „tálatlásának“ pártatlanságán túl *csupa szenvedélyesség*, csupa lüktető indulat, érzés, kimondatlan, de annál keményebb állásfoglalás. Megállapítja és az ilyen megállapításhoz bizonyosfokú igazságtevő bátorság kell, legalább is a *Fenyő Miksa*-típusú emberek számára, leírja, hogy „tagadhatatlan, a nemzeti szocializmusban komoly szociális elemek vannak; hiba volna azt hinni, — amit gyakran szemére vetnek — hogy Hitler a porosz junkernek és a rajnai nagybirtoznak exponense.“ De ugyanekkor olyan bírálati szempontot keres, ahonnan *történelmi távlat hiányában is*, a hitleri mozgalom teljes menetének dokumentálhatatlansága ellenére, eredményt és gyakorlati következtetést érhet el. Ez a szempont árulja el *Fenyő* izzó, titkolt szenvedélyességét: „A magyarság ügyéről, a

magyar jövő alakulásáról van itten szó. "A hitlerizmusban a szerző végeredményben *pán-germán mozgalmat lát*, amelyik háborús veszedelemmel fenyegeti Európát. Magyarországnak óvakodnia kell ennek a pángermán mozgalomnak a hullámverésétől is, de még súlyosabb a helyzetünk egy európai konflagráció esetén. „Isten óvja Magyarországot, hogy Európa, Németország ellen való felvonulása esetén, még egyszer Németország oldalán találja” — írja tanulmánya végén. *Fenyő* bizonyos abban, hogy ez a pángermán politika, amennyiben megtartja kezdeti gyorsulását és lendítő erejét, egész Európát Németország ellenében sorakoztatná.

Kár, hogy éppen a gazdaságpolitikai részeket *Fenyő Miksa kissé rövidre fogta*. Tanulmányának módszerét és műfaját amúgyis igen nehéz meghatározni. Nem közgazdasági, nem szociológiai tanulmány, nem tömeglélektani, nem is historiai leírása a horogkeresztes mozgalomnak. Mindegyikből valami. De mégse lehetne aktuális pamfletnek nevezni. A politikai röpiratok színvonalán fölülemeli hangjának tisztasága. *Figyelmeztetés* ez a könyv és bátorítás a haladás hívei számára. És ma

mindkettőre nagy szükségünk van. Arion.

A könyv művel, tanít, szorakoztat.

Iratkozzék be a

MODERN KÖLCSÖNKÖNYVTARBA

Dr. Kellnerné és Koltai Ági.

Erzsébet-körút 39.

RICHARD HUGHES: Szélvihar Jamaikában. (Franklin, 1934.) Ez a regény gyermekekről és tengeri rablókról szól. A történet legnagyobb része egy kalózhajón folyik a közép- és délamerikai partok közelében. Szóval ez a könyv maga az exotikum. Mégis az a meglepetés éri az európai olvasót, hogy egyszerre megmagyarázhatatlan módon szembekerül önmagával és saját helyzetét és körülményeit látja exotikusnak.

R. H. a gyermekek lelkét kutatja át, úgy turkál benne, mint a zsebeiben, de végeredményében nem talál semmit. Ő maga ejti ki kezéből az eredményt s ami megmarad, csak annyi, hogy a gyermek talán *szociális*, vagy talán nem is társadalmi lény.

Mi felnőttek, végkép belenőtünk a társadalomba, társadalmi tudatunk van, szemléletünk és szempontjaink is társadalmiak, tehát egy *aszociális* lényt nem is érthetünk meg. Mindennek az eredménye az az ostoba és üres formula, hogy felnőtt és gyermekkorunk közt széles szakadék van, melyet eddig még nem sikerült áthidalni.

Ez a regény olyan, mint egy expedíció.

Eleinte maga az író is komolyan hiszi, hogy sikerül feltárni az ismeretlen területet. És tényleg, mintha a dzsungelban járnánk, közeledünk célunk felé és nagy nehézségeket küzdünk le. De egyszerre történik valami — és a célunktól éppen olyan messze vagyunk, mint amikor elindultunk.

R. H. regényében a korszerű pszichológiai elméletek alkalmazása személyekre — kudarcot vall. De épp ez a vereség a legnagyobb művészi teljesítmény.

Mindez természetes paradoxnak látszik az olvasó előtt. Általában azt hiszik, hogy az író kitalál egy történetet és egyszerűen megírja a saját tetszése szerint. Ez tévedés; a műalkotásnak megvannak a maga belső (majdnem azt mondanók, hogy a művésztől független) törvényei, melyet akarva, nem akarva, kényszerül betartani.

Mit jelent ez a kettőség? Mindenesetre szerepel benne művészi moralitás, mely egyik mótortja a valóságot megismerni akarás szomjúságának. De elég erről ennyi, nagyon messzire vezetne és ez a kérdés legalább annyira nehéz, mint a gyermek lelkének megértése.

R. H. azért jó író, mert megvan benne a valóság élményszerűsége és kiszámíthatatlansága. Azért éleltes, mert végső eredménye vagy eredménytelensége, ami egyre megy — éppen olyan meglepetés az írónak, mint az olvasónak. *Somogyi László.*

LUKÁCS LÁSZLÓ: Én és mi. (Kosmoskiadás, Budapest, 1934.) A szociológiának különös, nálunk kissé ismeretlen műfaját képviseli ez az eredeti látásmóddal, sok ötletességgel megírt kötet. Angol társadalomtudományi könyvek szoktak így hemzsegni a *trefás példáktól, mulatságos kitérésektől, szemléltető levezetésektől.* Lukács az individualizmus és kollektívizmus szemléletmódját, társadalmi lélektanát és tartalmát igyekszik fölfedni. Műszere nem genetikus (kár), hiányzik belőle a historiai látásnak az ereje, nem is halad a nagy társadalomtudományi iskolák nyomdokain. A szerző egyszerűen *pedagógikus*, amint-hogy könyvének célkitűzései is inkább *nevelő irányúak*, mint tudományosak. Nem problémákat akar megoldani, hanem inkább gondolkodásra akar ébreszteni. És nem kevesekhez, hanem a tömegekhez akar szólni. Ezért kerüli is a tudomány nyelvét.

Kiesit *egyoldalú*, ahogy a individualizmusban lát minden emberi rosszat és a kollektívizmusban minden jónak teljét. Különösen akkor egyoldalú, amikor *képtelen a kollektívitás életérzését pozitív formában megérzékelteni.* Szellemesen és ügyesen hadakozik a polgári kultúra jellegzetességeivel, rút kinö-

vésével, torz, szánta fogalmaival. Sportban és filozófiában, táplálkozásban és gazdálkodásban, erkölcsben és építkezésben egyaránt meg tudja mutatni a *ferdeséget és a polgári sablont*. De amikor könyvének második felében a kollektív kultúrát akarja leírni, újra csak ezen a vonalon marad, negatív érveléssel dolgozik, folytatja az individualisztikus életforma és világfelfogás bírálatát, de semmit, vagy majdnem semmit sem tud mondani a kollektív társadalmi képlet lényegéről. Ezen a ponton a szerző tudományos készültségének hiányai erősen érezhetőkké válnak.

Erénye a könyvnek a vonzó érdekesség, a sokszor feleségettszerű frissesség, jó adag könnyed felületesség (újra a tudományos higadtság rovására), amivel problémától problémáig csapong, mindig talál konkrét képet, kézzelfogható, közérthető bizonyítást az elvontabb tételek számára is. Az én és a mi ellentétét *nem oldotta meg Lukács László* sem. De hozzájárult a kérdés tisztázásához. Egyeneti az utat a *nagy szintézis felé*, ahol az egyén és a közösség szembenállása megszűnhet, mert az egyén beolvad a közösségbe, a közösség viszont az egyén boldogítását tekinti rendeltetésének. *Arion*.

Minden új magyar, német, francia és angol könyvet megtalál az

UJSÁG

kölcsönkönyvtárban.

Kölcsöndíj az Ujság előfizetőinek P 1.— havonta; nem előfizetőknek P 1.50.

Naponta lehet cserélni.

Házhoz küldi a könyveket.

SZINHÁZ:

Egy hónap színházi estjeiről kell beszámolni s ez nem könnyű feladat. A közönség közben egynehány darab sorsát már elintézte s így sokszor időszerűtlennek hatnak megállapításaink. Mindenesetre örülök, hogy ennek ellenére szerény kritikai álláspontomat figyelemmel kíséri az olvasóközönség. Legalább is erre vall az a néhány levél s levelezőlap, amelyben megírnak, miért nem indokoltam meg véleményem részletesebben, mikor azt írtam az Ember tragédiája előadásáról, hogy annak rendezése „elhízázott, ócska, retrográd és bosszantóan hamis”. A megróvó leveleknek igazuk van. Az

Ember tragédiájával kapcsolatosan ilyen súlyos véleményt széles mederben kell indokolni. Hogy nem tettem, annak csak helyszöke az oka. Kezdő folyóirat vagyunk, nem dúskálunk papírban s bizony meg kell forgatni minden cikket jónéhányszor, terjedelmi szempontoknak megfelelőleg is. Ez így van s sajnos, ellene ma nem tehetünk semmit. Az olvasónak éreznie kell becsületességünket, éreznie még akkor is, amikor talán merésznek látszó kijelentéseket olvas. Épp az Ember tragédiája kritikájának indokolása alól fölment egy igazán arra hivatott férfi tanulmánya, amelyben jelenetről-jelenetre követi a darabot s bebizonyítja állításait 100%-ig, sőt, — s neki erre magban minden jogocme — még sokkal súlyosabb kritikát gyakorol, mint mi magunk. A tanulmány szerzője *Bánffy Miklós* s megjelent az Erdélyi Helikon, valamint a Pesti Napló egyik februári számában. Melegen ajánlom mindazoknak a figyelmébe, akik aggályoskodtak — velem szemben.

A *Nemzetiben* különben három darabot láttam az elmúlt hónapban. Ez azt jelenti, hogy majd minden hétre esett premier s már ez sokajtelentő tény. Mi is a sorrend? *Körben*, *Rokonok* és *Cserebogár*. Három szerző és három különböző világ. Hozzánk, nézeteinkhez, elveinkhez egyik sem áll túlságosan közel, de minden bizonylan *Móricz Zsigmond* bukása fáj legjobban. — *Maugham* *Körben* című darabja tipikus angolszász társadalmi és társalgási termék. Fialat férj, akit lefoglal a politika, boldogtalan feleség, daliás apa, aki különváltan él feleségétől s ezért daliás. A barát, ki harminc éve él a vele megszökött asszonnyal s ezért rigolyás. A fiatal asszony előtt lassan lassan föltárnak a régi, 30 éves história eseményei, maga előtt a példa, mivé lettek azok, akik szenvedélyük szavát követték s ennek ellenére, vagy talán épp azért, ő is megszökök egy brutális ifjonccal, aki veszekedést és verekedést ígér s biz isten, el is hisszik neki. A problémák beállítására nagyon papirosizú, nem enyhít ezen sem a fordítás — *Salgó Ernő* kitűnő munkája — sem a rendezés, de még maga az előadás sem. A darab végén fanyar íz marad a szánkban, nem bírnk fölmelegedni a hősnő irányában. Két mesés alakítás: *Márkus Emmé* és *Kürthy György* mégis bennünk maradt, *Uray* száraz és unalmas, *Odry* szépen deklamál és *Rápolti Anna?* Van benne valami izgató, nem szép és mégis festményszerű olykor, viszont ma még csak ígret. Többet játszik, mint amennyit kellene. De ígretet, aki be fogja váltani a várakozásokat. — Mint mondtam, *Móricz Zsigmond* *Rokonok*at megbukott. Teljes joggal. A regény — és van-e, ki nem olvasta regényben a *Rokonok*-at? Az hamar olvassa el, izzóbb és izgatóbb *Móricz-*

regényt úgysem olvashat — lüktetése, drámaisága, szenvedélyes vádirat mivolta a szín-darabban enyhe jódlírozásba fullad. Még hozzá nem is egészen értelmes jódlírozásba, mert az a bizonyos panama, amely körül az egész regény forog, a darabban valahogy a háttérben marad s csak úgy kerülgetik, mint valami forró kását. A Rokonok-ból vagy erős drámát, vagy keserű szatírárt kellett és lehetett volna csinálni. *Móricz* sem ezt, sem azt nem tette és ha őszinték akarunk lenni, bevallhatjuk: tudjuk s tudja mindenki, miért nem. Hogy ez a koncepczió a darabba került, az szomorú ténye a magyar kultúrviszonyoknak s még szomorúbb, hogy *Móricz Zsigmond* nem kivétel. Az előadás mintaszzerű. *Somogyi Erzs* bájos és temperamentumos, *Pethő* izes-mosolygós-férfias, *Mátrai Erzs* ragyogó aszony és *Rózsahegyi* is fürge és vídám, mint mindig. De a fénypont: *Vaszary Piroska*. Kati nénije műzeumi darab, meg kellene örökíteni, hogy tanulhassanak belőle és rajta az Akadémián.

És külön fejezet: *Bethlen Margit* darabja, a Cserebogár. Nehéz szabadulni bizonyos kötöttségektől és nehéz megszabadítani a darabot is attól a súlytól, amelyet szerzőnőjének címe és rangja jelent. De ha a kritikus megszabadul ezektől a ballasztoktól, úgy el kell ösmernie, hogy a Cserebogár nem dilettáns író munkája, noha van benne sok dilettantizmus. Az első felvonás teljesen fölösleges s expozíciónak is rossz. A probléma a második-harmadik felvonásban fejlődik s emberi probléma még akkor is, ha a szerzőnő nem tud szabadulni saját milieujétől s folyton lósporról beszél és beszélt. Kár. Sokkal jobban hatna a probléma a maga meztelenségében, lóspórtól s mindennemű osztálytól elvonatkoztatottn. Baleset éri a férjet, egy csupa test, csupa vitalitás embert s felesége, hogy megszabadítsa ettől az „élettől”, beadja az egész altató-adagot. Igen, ez örök problémája az emberiségnek, hozzátartozóknak, orvosoknak s olyan probléma, amely mindig izgatja a gondolkodó embereket csakúgy, mint a bámész tömeget, amelyet sajnos, *Bethlen Margit* túlságosan negligált, amikor beágyazta darabját egy olyan környezetbe, amely viszont csak a legkevésbé embert érdekli. Kár és mégegyszer kár. Életes dialógusai vannak, meglátásai és egy *Bajor Gizi* a primadonnája. Igazi primadonna, zokog, szenved és él a színpadon, szinte beledöbben néha az ember. Több, mint szerepe. Táray nem győz meg eléggé. Sem vitalitásával, sem összetörtségével. *Somogyi Erzs*vel megint tele a színpad és most egészen tetszettel *Timár József* is. Látni *Timár* urat, ez önnek való szerep. Kicsit butácska, de mindig rokonszenves, ügyefogyott emberecske, nem Lucifer! És utolsó a rendezés. *Odry Árpád*

neve a színlapon, de *Odry* intelligenciája, műveltsége és rutinja mellett érthetetlenek azok a hibák, amelyek a II. felvonásban adódnak. Pl. az orvosok másodpercek alatt megállapítják, hogy gerinctörés történt, *Aczél Ilona* az Istennek sem megy oda vonagló lányához, stb. stb. A díszletek szépek, prognózis: egy hét múlva premier.

A magánszínházakkal már rövidebben végezhetünk. A *Beldrosiban* Dr. Praetorius, *Kurt Götz* vígjátéka — múltot ki szép csöndesen. Hiába, nem lehet annyi mindent prezentálni. Detektívdrama keret, komédia, filozófia — igen selejtes árú — tragédia, a fenálló jogszolgáltatás véres szatírája és tudja az ég, mi még. De — érdemes volt előadni. *Beregi Oszkár*nak való szerep és *Beregi* érezte és tudta ezt. Hosszú évek óta nem volt oly ellenállhatatlan, mint Praetorius szerepében. Neki köszönhető, hogy ennyi előadást megért a darab. *Maklár*y ugyancsak kiváló s párperces jelenetéből olyat csinál, hogy — darabot lehetne írni erre a jelenetre. — A *Magyarban* a híressé lett *Zsolt* darabot, a Párisi vonatot láttam. Az ötödik előadáson. S — felház volt. Ezt meg kellett mondanom, mert bármennyire szimpatizáljak is *Zsolttal* abban a bizonyos *Zsolt—Egyed* afférban, le kell szögezmem, hogy a darab jószágát, vagy rosezaságát illetőleg — *Egyednek* volt igaza. Bizony gyöngécske a darab, bármennyire próbálják is ezt a hangzatos kommuniké leplezni. S *Zsolt Bélának*, ha sok mindent illetőleg igaza is van *Egyeddel* szemben, azt csak erős elfogultság tagadhatja le, hogy *Egyednek* jó szeme van. És elvégre ennek is megvan a jelentősége. Az egész afférban különben csak az Ujságot nem érttem, miért engedte meg ennek az egész vitának az elindulását. Biztos, hihetetlen dolgok játszódnak le a kulisszák mögött, biztos, hogy nem üditő dolog járatosnak lenni ujságírói és írói berkekben és nagy szükség lenne egy alapos tisztogatásra. Ha az Ujságnak célja, hogy ezt a tisztogatást elkezdje és szisztematikusan végrehajtsa, akkor örömmel és lelkesedéssel üdvözlöm. De eskakis akkor! Ám térjünk vissza a darabra. *Zsolt* itt — hiába, ebben egyezünk *Egyeddel* — úgy járt, mint *Móricz*. Legjobb regénye a Bellegarde. Véletlenségből először németül olvastam a Moment-ben s annyira megfogott, hogy mentem megvettem magyarul is. Még ma is, annyi év után, frissen él bennem a regény minden finomsága s bizony a színpadon ebből nem sokat kaptam. Konganak az egyes képek, ügyesen összeiszkábált jelenetek követik egymást s drámai feszültséget, életet csak a két utolsó képben éreztem, amikor valahogy kibújik az a fanyar ironia, amely *Zsolt* szavak és mondatok mögött, saját osztályának, a polgárságnak halotti beszédét

érezeti. Az előadás nem teljesen kiegyensúlyozott. *Kabos* egyre jobban beássa magát bizonyos típusábrázolásba s ez nem válik előnyére. *Ráday* ügyes, kedves, de nem több. *Törzs, Gózon* igen jók s a női főszereplő *Lázár Mária* megérdemli, hogy pillanatra elődözünk nála. Furesza jelensége a színpadnak. Már régen túl van azon, hogy csak a szépségével hasson, de még mindig nem jutott ahhoz a nekivaló nagy szerephez, amely megmutatná, mire képes tulajdonképpen. Még kell, hogy foglalkozzanak vele. Valahogy nincsenek középhangjai. Nincs átmenet a pianissimók s a forte között. Vagy nagyon halkan beszél, vagy rögtön süstörög, mint az izzó láva. És még így is jóleső és emlékeztető élmény az alakítása.

És legvégül a *Vígyszínház*. Hadd mondjuk el hamar, igen hamar, hogy izléstelenebb darabot, mint amilyen a *Fizető* vendég volt, nagyon keveset láttunk. Mintha csak a Lipótváros zsidóit akarta volna kiszolgálni. Mert hiába hirdette *Góthré* a színpal egy sábot... Az előadás igen jó. *Góthék, Makay Margit, Turay* mind a helyükön. *Peéry Piri* most nem tetszett, nem is nekivaló a szerep s hogy ezeket a bizonyos tendenciákat nemcsak én éreztem, arra bizonyíték, hogy — az utolsó jelenetet igen hamar kihúzták a darabból. (Ez különben mindinkább úzassá lesz a Vígyszínháznál.)

És a legújabb „szenzáció“, *Vaszary János* komédiája, a *Vörös bestia*. Üres szalmaecéplés órákon keresztül, izléstelenségekkel fűszerezve és pesti „jópofa“ bemozdásokkal körítve. A darabnak sikere lesz, azt majdnem bizonyosra veszem, főleg, ha a III. felvonás túlságosan erőszakolt izléstelenségeit és az idegkre menő sévításokat letompítják kissé. (Elvégre azért mit nem tartunk „modernségben“ annál a vehemenciánál, amelyet *Gaál Franciska* a magát megadóan viselő *Rajnay*val szemben kifejt.) Hát jó! Ez kell a publikumnak s ez kell a színháznak. Talán igazuk van. Nem vitatkozom velük. Elvállik a következő számig, kell-e legalább egy íci-píci irodalom is a pesti publikumnak. Mert *Vaszary* darabjában szemernyi sincs. *Vörös Pál* remekelt a díszleteivel. *Franciska* édesebben gügyög, mint valaha s bizonyos, hogy temperamentumából sem vesztett semmit. *Rajnay* igen jól komédiázott e neki volt igaz, mikor láthatólag nem tulajdonított szerepének semmi súlyt. *Jávor, Szombathelyi Blanka* helyesek. *Gárdonyi* pedig remek kabinetalkitást nyújtott. Az első tavaszi napsugárral immáron bevonult a tavaszi súlytalan, iztelen, szagtalan (vagy talán nagyon is szagos) komédia. Kinek kedve telik benne, ám egyik belőle. Remélem, vagy remélni szeretném, hogy a következő számba kevesebbet kell írnom, de — több jót írhatok.

Dénes Béla.

ZENE:

A HALOTTKÉM HEGEDÜL,

Írta: Justus György.

— Az operett és a tánczene kultusz ma *Johann Strauss*ba feledkezik Budapesten. A koncerttermekben pedig *Anton Bruckner* neve tűnik fel. *Strauss* és *Bruckner*, Ausztria zenekultuszának ez a két pólusa így kerül ismét együvé. Az ifjabb *Johann Strauss* 1825-ben született és mikor 99-ben meghalt, nemcsak Bécs, hanem Ausztria legnépszerűbb muzsikusi közé tartozott. *Anton Bruckner* egy évvel előbb született és bár alig három évvel előbb halt meg, mint *Strauss* — hazájának egyik legnépszerűtlenebb zeneszerzője volt. Pedig *Bruckner* zenei jelentősége semmivel sem kisebb, mint az ifj. *Strauss Jánosé*. Eltérő társadalmi elismertségük okai sem személyes, sem immanens zenei magyarázatokkal nem közelíthetők meg.

A fiatalabbik *Strauss János* népszerűségében az a tánczenei mozgalom kulminált, mely az ausztriai polgárosztály tudatában *Joseph Lanner* nevéhez fűződik. A népi elemeken regenerálódott osztrák nemzeti tánczene legfejlettebb formája mutatkozik a fiatalabb *Strauss* műveiben. *Bruckner* is betetőzése egy korszerű zenei irányzatnak. *Bruckner* szimfonikus szerző volt és legjelentősebb délnémet exponeense annak az irányzatnak, melyet általában *Wagner Richard* és *Liszt Ferenc* személyes tulajdonának tekintenek. Ez az irány a korszellem zenei megnyilatkozása volt akkoriban. A német polgárság kultúrfejlődése eljut a maga zenei mitológiájának megteremtéséhez. Az uralomra jutott polgári osztály zenei kultúrfőlényének, isten kegyelméből való létét kell bizonyítani. Ezt teszi *Wagner*, mikor a nemzeti állam eredetét a pan-germán barbárság ősidejébe vezeti vissza. A katolikus *Brucknertől* ilyen tendenciák természetesen távol állanak. De ő is ugyanazt a korszellemet képviseli. osztályának azonos kultúrziükségletét elégti ki, csak az ausztriai polgárság helyzetének és karakterének megfelelő módon. A délnémetiség erős vallásossága és realisabb zenei érzése más formai feltételek elé állítja *Brucknert*. Ő az egyházi demokrácia mindent magábaölelő képességeibe romantizálja *Beethoven* szimfonikus hagyatékát. Zeneje, a szimfonikus zene karakterénél fogva elvontabb, mint *Wagneré*, vagy *Liszté*. De ez a formai elvontság fejlettebb zenei konkrétumokra támaszkodik népi anyagában. A wagneri mű éppen színpadi formájánál fogva sokkal hamarabb népszerűsödhetett, mint a *Bruckneré*. Mind a mai napig nem is volt népszerű *Bruckner* a szó igazi értelmében saját hazájában sem — még kevésbé nálunk.

A német fascizmus *Wagner*ben és utódjában

Richard Straussban ünnepli zenei ideológiájának letéteményesét. Az auro-marxizmus alól „felszabadult” osztrák polgárság már kénytelen Brucknerig visszanyúlni és a maga korában időszerteülenen egyházi orgonistát tenni meg korszerű ideálnak. A zsidó Mahler, vagy Schönberg erre a célra igazán nem alkalmasak.

Temészetes, hogy nálunk — a német kultúra zenei gyarmatán, még föltűnőbb módon mutatkozik meg a középeurópai kultúrfascizmus minden visszaállása. Budapest zenei ideológiáját leginkább a „budakeszi” mentalitás befolyásolta, eddig is. Sem a „fajmagyar” nemzeti akciók, sem a francia befolyás nem dönthették meg eddig egyeduralmát. Ma még inkább és nyíltabban — Budakeszi diktál. A *spandui gyalogezred* nemtudom melyik zászlóaljának rádióhangversenyétől az operettszínházak Strauss-kultuszáig és végül Bruckner elérézéséig, minden ezt bizonyítja. Bruckner bír olyan zenei jelentőséggel a maga hazájában, mint Wagner és ezért ma Ausztriában megokolt a Bruckner-kultusz. Nálunk Bruckner talán divat lesz — Ausztriában, a politikai változással járó kultúrzsűkséget.

SZÁSZ MIKLÓS HANGVERSENYEI:
Zeitingcr Jenő zongoraestje, márc. 11. Z. 1/29. — *Ann Nederhoed* táncestje, márc. 13. Z. 1/29. — *Lukácsné Sebeők Márta* dalestje, márc. 20. Z. 1/29. — *Országk Tivadar* hegedűestje. Kísér: *Kósa György*, márc. 20. Z. 1/29. — *24 zongorás jazzhangverseny*, márc. 23. V. 1/28. — *Meller Zsuzsi* táncestje, márc. 24. Z. 1/29. — *Schoman Józsa és Bogdán Ercsi*, márc. 28. Z. 1/29. — *Ligetk Dező II.* áriaestje, ápr. 10. Z. 1/29.

FILM:

Két új film, Mind a kettő történelmi film. Mi több: mind a kettő eleven történelem. *Krisztina királynő*, amelyben *Gréta Garbo* játssa a főszerepet és *VIII. Henrik*, amelynek vezéralakja, *Charles Laughton* játssa az egész filmet. Még a nagyszerű rendezőt, *Korda Sándort* is háttérbe szorítja egyéniségének minden gátat elsőprő kirobbanásaival. Ez az egyetlen számottevő különbség a két egészen kitűnő film között. Hogy t. i. a *Krisztina királynőben* *Garbo* játssa csak része az együttes játékának. Holott a partnerek messze elmaradnak a királynő igazán felséges alakja és alakítása mögött. *VIII. Henrik* személyesítője pedig, egyenként is kitűnő színészek, erőteljes rendező és igen nehéz szerepe ellenére, aránytalanul kiesinnye torzít maga körül mindent és mindent.

A *Krisztina királynőben* is van egy jelenet, amelyben *Garbo* játssa mellett eltörpül minden más. Amikor lemond a trónról s a nép elé rakja

uralkodójelvényeit, olyan fenséges, olyan önmagában nagyszerű a játssa is, hogy a jelenet mitem veszítene fenségéből, ha nem jogart és koronát, hanem pl. főzőkanalat tenne sopánkodó kukták lábai elé.

Minden másban egyformán és örömmel kell jót mondanom a két filmről. Mindkettőben érezni a kor hétköznapjainak szinét és ízét (apró történelmi elkenések ellenére is). A fényképek ragyogó sora, az események filmszerű pergésében olvad kerek egésze és kivételes sikerrel oldja meg a film talán legfontosabb, de legnehezebben megoldható feladatát: életet ad a film, életet sugároz a nézőre és nemcsak illuzióját az életnek.

És talán nem véletlen, hogy mind a két filmben ki merik mondani, *Krisztina királynő* csakúgy mint *VIII. Henrik*, környezetük, az egész világ ellenzése és terrorja ellenére is: békét akarok. Higyjünk abban, hogy a rendezői és filmírói tudat megérezte az egész világ nézőközönségének vágyát, amikor ilyen tudatosan adta két főszereplője szájába a békeszózatot. Ez talán nem felel meg a történelmi valóságának, de annál inkább 1934 valóságának.

Erdélyi György.

Sós Aladár válaszeikket küldött Görög Imrőnek a *F. Sz.* febr. számában megjelent cikkére, melyet helyhiány miatt csak ápr. számunkban hozhatunk.

Minden cikkért szerzője felel.

Márciusban jelenik meg:
Habán Mihály verseskötete . Ára: P 2.
Buk Miklós: Túl a marxizmuson Ára: P 2.
 Kosmos-kiadás.

UNGÁR ÉS MIKLÓS
 divat-, selyem- és szövőkülönlegességek
 V., Gr. Tisza István-u. 11. sz.
 Telefon: 86-1-86.

Habselyem

SORSJEGYET mindig
BENKÖNÉL vegyen
 (ANDRÁSSY-ÚT 56)
BANKÓT ÉR!

Az új húzás ápr. 14-én kezdődik.

FÜGGETLEN SZEMLE

„Jó könyvek“

legújabb kötete:

LUIS TRENKER

császárvadász, főhadnagy,
író, idegenvezető, filmszínész
leghatalmasabb alkotása a

HEGYEK HÖSE

Tirol parasztjainak hősie önvédelmi
harca Napoleon megszálló csapatai ellen.

Ara füzve 90 fillér,
vászonkötésben finom papíron P 1.90

A PANTHEON UJ PROPAGANDA KIADÁSAI

első kötete:

Sinclair Lewis: BABBITT.

Az amerikai Babbittek fogalmának ősapja.
Ez a regénye tette világhírűvé Lewis nevét.

Ara kötve P 2.80 (régii ára P 6.80)
egészbörkötésben P 4.50

PANTHEON KIADÁSI

Budapesti

Tenyészállatvásár

1934

március hó 22—26.

50% utazási kedvezmény

a MÁV vonalain

Utólagos kedvezményes

vízum

HORDÓKBAN ÉS BALÁKBAN

érkeznek távoli országokból a Meinl-
céghez a nagy hajórakományok. Ki-
váló szakemberek állítják össze a
legkülönbözőbb fajtákból a világhírű
Meinl-pörköltkávékéverékeket.
Meinl-Sao Paulo pörköltkávékéverék
finom tejeskávékéverék.

1/4 kg P 3.50

a kávézacskó a fenti képet viseli.
Vannak természetesen finomabb
avagy olcsóbb keverékeink is.

Meinl Gyula r. t.

TÖRÖK A. ÉS TÁRSA

BANKHAZ R.T.
BUDAPEST, IV., SZERVITA-TÉR 3.

a m. kir. osztálysorsjáték főárusító.
Kisérelje meg szerencsáját és vásároljon
osztálysorsjegyet TÖRÖKNÉL.
Elérhető legnagyobb nyeremény

500,000

pengő

NYEREMÉNYHUZÁS

április 14-én és 17-én

Az I. oszt. sorsjegy árak:

Egész sorsjegy
P 24.—

Félf sorsjegy
P 12.—

Negyed sorsj.
P 6.—

ÓRIÁSI FŐNYEREMÉNYEK

M. Kir. Osztálysorsjáték

Minden második sorsjegy nyer!

Legnagyobb nyeremény szerencsés esetben

500.000

Jutalom és nyeremények készpénzben:

300.000	50.000	25.000
200.000	40.000	20.000
100.000	30.000	15.000

stb., stb. pengő, összesen közel **8 millió pengő**, mely **összeget készpénzben** kifizetik

84.000 sorsjegy, 42.000 nyeremény

Huzás április hó 14 - én kezdődik!

Az I. oszt. sorsjegyek hivatalos ára:

Egész 24 P	Fél 12 P	Negyed 6 P	Nyolcad 3 P
---------------	-------------	---------------	----------------

Sorsjegyek az összes főárusítóknál!

KOSMOS kiadványok:

KIS KOSMOS KÖNYVEK

WERFEL: Élhetünk-e Istenhit nélkül?

Ára: 1 P.

COUDENHOVE—KALERGI: Stalin és

tsa. — Ára: 1 P.

NAGY LAJOS: Három magyar város.

Ára: 1 P.

IRLEN: Marxizmus, hitlerizmus.

Ára: 1 P.

KOSMOS NAGY KIADVÁNYOK

ILJA EHRENBURG: Lasik Roitschwantz

Ára kötve: 3.30 P.

E. EBERMAYER: Az ifjúság élni akar

Ára kötve: 3.30 P.

DOS PASSOS: 42. szélességi fok

Ára kötve: 3.30

LUKÁCS LÁSZLÓ: Én és mi. Szociológiai tanulmány. — Ára: 2 P.

76 könyv
Szép kötés

Radó Olga

Budapest, Visegrádi u. 11/a

Le-Szállított árak

BALLOBAND

6⁵⁰ 8⁵⁰ 9⁵⁰

hó cipők

KOSSUTH-LAJOS U. 11.

M. F. T. R.

Mohács—Budapest—Wien

állomásairól

BUDAPESTRE

március 16—26.

TENYÉSZALLATVÁSAR

tartamán

és vissza Budapestről

március 22—április 1.

50% kedvezmény!

Külföldiek kiránduló kedvezménye

március 26—április 1.

alacsonyabb osztályú egész jegy.